

**Universitat Autònoma
de Barcelona**

POSTGRAU EN ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA

TREBALL FINAL

UNA ECONOMIA DEL NOSALTRES

ALBERT PAPELL I GARCIA

Curs acadèmic 2018/2019

Data de presentació de la memòria:

07/2019

TUTORA DEL TREBALL: ROSA GARCIA HERNÁNDEZ

RESUM EXECUTIU

El sistema capitalista no pot sobreviure a les seves pròpies dinàmiques depredadores. Exhaustiment dels recursos, crisi de reproducció social, augment de les injustícies, precarietat vital. Una situació inaguantable que hem de capgirar.

Així, l'objectiu de l'estudi és analitzar quines possibles vies alternatives al desenvolupament capitalista podem generar en els nostres ecosistemes socioeconòmics. Hi ha altres maneres de relacionar-nos entre nosaltres i amb l'entorn? Com podem impulsar l'economia local tot cercant un major equilibri entre la satisfacció de les necessitats i la cura del territori? Hi ha experiències històriques que ens puguin indicar elements a introduir en la nostra proposta?

Amb l'horitzó de transformació social, l'estudi analitza les tesis del decreixement per tal de fomentar la construcció d'un model econòmic postcapitalista. En concret, posa el focus en les economies de reciprocitat i les monedes comunitàries com a dues de les eines que podem emprar (i ja s'estan utilitzant) en la configuració d'un sistema socioeconòmic que respongui millor a les necessitats del conjunt de la població del planeta. Finalment, l'estudi intersecciona els aprenentatges d'aquests àmbits amb aquells provinents de l'economia feminista, per tal de bastir una alternativa més robusta.

Així, posar la vida al centre, subvertir la producció, impulsar l'intercanvi i relacions de reciprocitat, inclòs el suport mutu, ser conscients de que la riquesa va molt més enllà de criteris monetaris, repensar el rol dels diners i com poden ser un instrument d'impuls als béns relacionals i l'economia local, són alguns dels elements que haurien de configurar el model. En futures recerques, s'haurà d'analitzar el grau d'implantació d'iniciatives que hagin sorgit en aquesta línia i si han esdevingut o poden esdevenir una alternativa real, un punt i final a les lògiques d'acumulació depredadores pròpies del capitalisme.

Paraules clau: decreixement, economies de reciprocitat, monedes comunitàries, postcapitalista, suport mutu, economia feminista

RESUMEN EJECUTIVO

El sistema capitalista no puede sobrevivir a sus propias dinámicas depredadoras. Agotamiento de los recursos, crisis de reproducción social, aumento de las injusticias, precariedad vital. Una situación inaguantable a la que debemos darle la vuelta.

Así, el objetivo del estudio es analizar qué posibles vías alternativas al desarrollo capitalista podemos generar en nuestros ecosistemas socioeconómicos. ¿Hay otras maneras de relacionarnos entre nosotros y con el entorno? ¿Cómo podemos impulsar la economía local en busca de un mayor equilibrio entre la satisfacción de las necesidades y el cuidado del territorio? ¿Hay experiencias históricas que nos puedan indicar elementos a introducir en nuestra propuesta?

Con el horizonte de transformación social, el estudio analiza las tesis del decrecimiento para fomentar la construcción de un modelo económico postcapitalista. En concreto, pone el foco en las economías de reciprocidad y las monedas comunitarias como dos de las herramientas que podemos utilizar (y ya se están utilizando) en la configuración de un sistema socioeconómico que responda mejor a las necesidades del conjunto de la población del planeta. Finalmente, el estudio intersecciona los aprendizajes de estos ámbitos con aquellos provenientes de la economía feminista, a fin de construir una alternativa más robusta.

Así, poner la vida en el centro, subvertir la producción, impulsar el intercambio y relaciones de reciprocidad, incluido el apoyo mutuo, ser conscientes de que la riqueza va mucho más allá de criterios monetarios, repensar el rol del dinero y cómo puede ser un instrumento de impulso a los bienes relacionales y la economía local, son algunos de los elementos que deberían configurar el modelo. En futuras investigaciones,

se deberá analizar el grado de implantación de iniciativas surgidas en esta línea y si se han convertido o pueden convertirse en una alternativa real, un punto y final a las lógicas de acumulación depredadoras propias del capitalismo.

Palabras clave: decrecimiento, economías de reciprocidad, monedas comunitarias, postcapitalista, apoyo mutu, economía feminista

ABSTRACT

The capitalist system cannot survive its own predatory dynamics. Depletion of resources, crisis of social reproduction, increase of injustices, vital precariousness. An unbeatable situation that we must turn around.

Thus, the objective of the study is to analyze what possible alternative routes to capitalist development can we generate in our socioeconomic ecosystems. Are there other ways to relate within ourselves and with our environment? How can we promote local economy while seeking a better balance between the satisfaction of the needs and the care of the territory? Are there historical experiences that could indicate elements to be introduced in our proposal?

With the horizon of social transformation, the study analyzes the thesis of degrowth in order to promote the construction of a post-capitalist economic model. Specifically, it puts the focus on reciprocal economies and community currencies as two of the tools that we can use (and are already being used) in the configuration of a socio-economic system that responds better to the needs of the whole population of the planet. Finally, the study intersects the learnings of these areas with those from the feminist economy, in order to build a more robust alternative.

So, put life in the center, subvert production, boost exchange and reciprocal relationships, including mutual support, be aware that wealth goes far beyond monetary criteria, rethinking the role of money and how they can be an instrument of promotion for relational goods and the local economy, are some of the elements that should be configured in the model. In future research, it will be necessary to analyze the degree of implementation of initiatives that have arisen in this line and whether they have become or could become a real alternative, an ending point to the predators logics of accumulation of capitalism.

Key words: degrowth, economies of reciprocity, community currencies, postcapitalist, mutual support, feminist economy

ÍNDEX

1. Introducció.....	5
2. S'ha acabat el bròquil, o la necessitat d'un canvi de model.....	6
3. L'opció del decreixement.....	9
4. Tot un món d'alternatives.....	12
4.1. Economies de reciprocitat.....	12
4.1.1. La <i>kula</i> a les illes Trobriand.....	13
4.1.2. Xarxes d'intercanvi.....	16
4.2. Monedes comunitàries.....	18
4.2.1. Wir.....	22
4.2.2. Chiemgauer.....	22
4.2.3. Bristol Pound.....	22
4.2.4. L'hora de l'Ecoarxa del Bages.....	22
4.2.5. Eusko.....	23
5. Aprenentatges de l'anàlisi realitzada.....	25
6. Interseccions amb l'economia feminista.....	28
7. Propostes de polítiques públiques.....	31
8. Conclusions.....	33

1. Introducció

L'objectiu del present estudi és analitzar el rol que les economies de reciprocitat i les monedes comunitàries poden tenir en l'establiment d'un sistema econòmic que respongui de forma justa i equilibrada a les necessitats que tenim el conjunt d'éssers que habitem el planeta.

En primer lloc, després d'aquesta breu introducció, en la segona secció de l'estudi, plantejarem algunes reflexions al voltant del decreixement, premissa bàsica per capgirar el sistema actual i dur-lo a una escala més humana.

En el tercer punt, intentarem aterrar una de les possibilitats de via cap al decreixement: les economies de reciprocitat. El troc, l'intercanvi, el do, formes de relacionar-nos que fugen dels estàndards actuals, que sobrepassen el sistema, que ens apropen com a individus i creen comunitat, amb les que podem satisfer necessitats que van molt més enllà del benefici personal de l'intercanvi.

Veurem exemples històrics i d'altres més actuals que ens mostraran el potencial d'aquest tipus d'interaccions econòmiques com a eix d'un possible model.

A continuació, dins del mateix tercer apartat, ens immergirem en el món de les monedes comunitàries, un àmbit que, tot i la seva existència centenària, ha viscut cert auge en els darrers anys, com a resposta, en part, a la situació de crisi financera global que vam patir i estem patint.

Així, davant d'aquesta situació d'una profunda crisi sistèmica provocada per l'escletxa oberta entre una economia «de casino», basada en l'especulació monetària, i la realitat social i ecològica del nostre temps, multitud de comunitats han desenvolupat el seu propi instrument monetari. La importància d'aquesta opció política (la de crear una moneda local) serà analitzada en detall abans de descriure'n breument alguns dels exemples.

En la quarta secció, repassarem les lliçons extretes de les coincidències en els diferents àmbits que haurem analitzat fins aleshores, per tot seguit, en la cinquena, interseccionar aquests coneixements amb l'economia feminista. Veurem com podem incorporar elements d'un corrent a l'altre per consolidar-se mútuament i confegir una alternativa més robusta.

Conclourem l'estudi amb un seguit de recomanacions en polítiques públiques que reforcin les iniciatives plantejades i que ens encaminin en la direcció que haurem traçat al llarg de l'estudi.

Nota: En un moment preliminar de l'estudi, en què pensava incorporar elements relatius al funcionament del mercat, vaig llegir «La gran transformació» de Karl Polanyi, amb la voluntat que fos una de les referències bibliogràfiques que sustentessin l'anàlisi. Amb el desenvolupament de l'estudi, va quedar clar que no tenia espai per aquest àmbit. Finalment, he decidit encapçalar cada secció de l'estudi amb cites extretes del mencionat llibre.

2. S'ha acabat el bròquil, o la necessitat d'un canvi de model

La tesi defensada aquí és que la idea d'un mercat que es regula a si mateix era un idea purament utòpica. Una institució com aquesta no podia existir de manera duradora sense aniquilar la substància humana i la naturalesa de la societat, sense destruir l'home i sense transformar el seu ecosistema en un desert. Inevitablement, la societat va adoptar mesures per protegir-se, però totes elles comprometien l'autoregulació del mercat, desorganitzaven la vida industrial i exposaven així a la societat a altres perills. Justament aquest dilema va obligar al sistema de mercat a seguir en el seu desenvolupament un determinat rumb i va acabar per trencar l'organització social que estava basada en el propi mercat.

Necessitem un canvi. Per acabar amb aquest capitalisme ecocida, depredador, que no respecta límits, que ens ofega, que ens exprimeix a nosaltres i al planeta fins a l'extenuació.

Aquest capitalisme arrauxat, forassenyat, embogit, pervers, cruel. Sense futur. Sense possibilitat de canvi. Aquest capitalisme que pot vendre-ho tot, però mai pot vendre menys (D'Alisa, Demaria i Kallis, 2015).

Fem nostres les anàlisis que provenen de l'àmbit de l'ecologia social i l'economia ecològica, que assenyalen la no-sostenibilitat del sistema econòmic capitalista, basat en l'explotació dels ecosistemes naturals i dels recursos del planeta fins al seu esgotament i en l'alteració dels cicles naturals, i que posa en perill la supervivència del mateix planeta i de totes les espècies que hi viuen (Mansilla, Grenzner i Alberich, 2014).

Algunes investigacions apunten que estem vivint la sisena gran extinció. Els ecosistemes del món han estat totalment desarticulats. Moltes conservacionistes diuen que ja no queda cap sistema que romanguí sense haver estat afectat per la presència humana (Martín Belmonte et al, 2019).

Tenim multitud de dades que ens confirmen la voràgine insana en la que ens trobem immersos (D'Alisa, Demaria i Kallis, 2015):

- El 2008 ja es va constatar que 63 dels 89 recursos no renovables -que permeten l'existència de la nostra societat industrial d'alta tecnologia- havien començat a ser escassos a escala mundial.
- El 82% de les poblacions controlades de peixos estaven sent plenament explotades o sobreexplotades l'any 2008.
- El 30% de les terres conreables del planeta han esdevingut improductives, la degradació i l'erosió del sòl continuen a un ritme entre 10 i 40 cops major que el de la reposició natural.
- L'extracció de petroli cru «convencional» va arribar al seu zenit l'any 2006: la majoria dels principals jaciments són de la dècada dels 60 i el seu rendiment està disminuint entre un 4 i un 6% cada any.

També tenim altres dades com les que fan referència al tipus de consum occidental (Latouche, 2011):

- Actualment, el consum d'un ciutadà europeu occidental equival al voltant de 5,8 hectàrees d'espai bioproductiu – és a dir, necessitaríem 3 planetes si tot el món visqués com nosaltres.
- Aquest fenomen, conegut com a petjada ecològica, que ens marca quant d'espai del planeta necessitem per sostenir el nostre model de vida, s'ha de contraposar amb la biocapacitat: l'espai que realment ens pertoca segons la pròpia capacitat regenerativa de la biosfera. Així, segons dades de Global Footprint Network

(Amaia Pérez Orozco, 2014), mentre la biocapacitat està disminuint constantment (de 3,7 hectàrees el 1961 a 1,8 el 2007), la petjada ecològica té la tendència contrària, i ha crescut de 2,4 hectàrees el 1961 a 2,7 el 2007.

- Les peces d'un vestit d'home actual poden haver recorregut seixanta mil quilòmetres.
- La bicicleta dissenyada a França per Décathlon necessita la intervenció de 30 països diferents.
- El 1998, els britànics van importar 61.400 tones de pollastre provinents dels Països Baixos, i, el mateix any, en van exportar 33.100 tones cap al mateix lloc.
- El 1996, el Regne Unit va importar 434.000 tones de pomes, gairebé la meitat de l'exterior d'Europa, alhora que va deixar perdre més del 60% de la producció de les pomeres britàniques des del 1960.

Dades que demostren com n'és d'absurd aquest sistema, i com de globalment irracional és el nostre consum.

Davant del negacionisme en relació al canvi climàtic promogut des d'alguns sectors, que inclouen el president dels Estats Units i bona part del seu equip, podem veure com descrivia l'activista canadenca Naomi Klein una filmació que va realitzar a la Gran Barrera de Corall per tal de veure els efectes que havia tingut un petit augment en la temperatura del mar deguda al canvi climàtic (Klein, 2018):

[...] era un cementiri. Com si algú hagués accionat un interruptor còsmic i de cop un dels llocs més bells de la Terra s'hagués convertit en un dels més lletjos. Els ossos de corall estaven coberts d'una substància viscosa de vida en descomposició, un moc marró. T'agafaven ganes de sortir corrents. Els nostres vestits de busseig podien a mort. Vam decidir filmar l'escull en aquell estat perquè molta gent té la impressió que el canvi climàtic és una crisi llunyana, de que abans d'haver de posar-nos seriosos encara tenim temps de deixar-ho per demà. Volíem que veiessin que el planeta està experimentant ja canvis radicals, ara mateix, inclús en llocs que donem per descomptat que bullen de vida; que no és quelcom que hagi de produir-se en un futur llunyà. I el seu impacte és enorme, començant perquè de la pesca que sostenen els esculls de corall en depenen l'aliment i els ingressos d'uns mil milions de persones a tot el món.

Tot plegat, dades, vivències i imatges que ens aboquen a un canvi de paradigma, a la necessitat, l'obligatorietat, d'una alteració substancial del nostre model econòmic, deixant enrere l'etapa capitalista. Aquest capitalisme que potencia les desigualtats, que acumula i sobreacumula en mans d'uns pocs mentre desposseeix a la majoria. Xifres d'Oxfam indiquen que vuit persones (8!!) tenen tanta riquesa com la meitat de la població mundial (Klein, 2018). O una altra dada, el banc Credit Suisse, en un estudi del 2016 on calculava la riquesa total que hi ha al món i que xifrava aproximadament en 256.000 milions de dòlars, ens indicava quina era la desigualtat en la seva distribució: «Mentre que la meitat més pobra de la població posseeix en conjunt l'1% de la riquesa global, el 10% més ric és propietari del 89% dels actius del món» (Klein, 2018).

Aquest capitalisme invisibilitzador que és perpetuador de les injustícies, heteropatriarcal, insaciable, individualista. Les crítiques arriben des de tots els àmbits. Els models i les propostes alternatives també. L'economia feminista, amb la qual buscarem aliances més endavant en aquest estudi, l'economia ecològica, l'al·liança entre aquestes dues anomenada ecofeminisme¹, el *buen vivir* de les companyes sud-americanes, l'economia civil o cívica², l'economia popular; totes elles ens plantegen reptes, ens tracen part del camí que hem de recórrer, ens apunten fites assolibles i ens exigeixen canvis inajornables.

---

¹ Del qual l'enginyera ecologista Yayo Herrero n'és una de les persones més conegudes i referenciades

² Moviment provinent d'Itàlia, amb certa relació amb les idees del cristianisme, vegeu, per exemple, <https://www.pressreader.com/spain/la-vanguardia-catal%C3%A0/20131203/282063389763436>

Aquest capitalisme, el capitalisme vaja, que hem de tombar, que hem de desbordar -entre totes- des de baix i a l'esquerra, forjant nous paradigmes que ens condueixin a viure vides que mereixin la pena de ser viscudes.

En aquesta línia, a continuació presentem una cita del primer informe publicat pel Club de Roma, anomenat «Els límits del creixement», que va ser escrit l'any 1972! L'informe va ser molt cèlebre en el seu moment (Latouche, 2011), però gairebé 50 anys més tard ens trobem amb que han emergit «noves maneres de pensar» (i de fer, afegiríem nosaltres) però encara no hem aconseguit capgirar i subvertir el sistema.

Estem convençuts que la presa de consciència dels límits materials del medi ambient mundial i de les conseqüències tràgiques d'una explotació irracional dels recursos naturals és indispensable perquè emergeixin noves maneres de pensar que condueixin a una revisió fonamental del comportament dels homes i, en conseqüència, de l'estructura de la societat actual en el seu conjunt.

Necessitem superar el capitalisme, esborrar-lo, desfasar-lo, aniquilar-lo.

Com diu Acosta (2013), hem de transitar de l'actual antropocentrisme al sociobiocentrisme; és a dir, hem d'organitzar la societat i l'economia preservant els processos de la naturalesa, assegurant la conservació de la biodiversitat del planeta.

Murray Bookchin, el gran ecologista llibertari, escriví: «És tan impossible «convèncer» el capitalisme que limiti el creixement com «persuadir» un ésser humà que deixi de respirar» (Latouche, 2011). Per tant, podem afirmar que el decreixement va forçosament contra el capitalisme. El decreixement és doncs, segons la nostra concepció, anticapitalista. Tanmateix, algunes crítiques des de l'economia feminista apunten que la perspectiva decreixentista es preocupa per la producció i el consum, però que no analitza amb prou deteniment la importància del gènere i la classe de la reproducció social en el context capitalista (D'Alisa, Demaria i Kallis, 2015). Com veurem en la cinquena secció del treball, apostem per una inclusió dels aprenentatges de l'economia feminista en la definició d'un model decreixentista, anticapitalista i transformador.

L'aposta pel decreixement cerca l'aliança entre la presa de consciència de les amenaces que pesen sobre el nostre futur i la necessitat, per tant, de canviar de sistema i caminar, de forma perpètua, cap a la utopia que s'intueix a l'horitzó. Descolonitzem el nostre imaginari; siguem realistes, demanem l'impossible.

3. L'opció del decreixement

No es tractava simplement d'un moviment de defensa habitual generat per una societat que s'enfrontava al canvi, era més aviat una reacció contra una dislocació que ataca tot l'edifici de la societat i que seria capaç de destruir l'organització mateixa de la producció que el mercat havia fet néixer.

No hi ha una opinió clara sobre el moment de l'aparició i l'autoria de l'expressió «decreixement». Mentre algunes afirmen que apareix per primera vegada el 1979 a l'obra de l'ecologista romanès Nicholas Georgescu-Roegen (Latouche i Harpagès, 2010), altres defensen que fou el francès André Gorz el primer en dir la paraula el 1972 formulant aquesta pregunta: «L'equilibri del planeta, per al qual el no creixement – i fins i tot el decreixement- de la producció material és una condició necessària, és compatible amb la supervivència del sistema capitalista?» (D'Alisa, Demaria i Kallis, 2015).

Sigui quin sigui el seu origen, el decreixement vol presentar una esmena a la totalitat al capitalisme, vol ser capaç de crear una altra manera de relacionar-nos amb el món, amb la natura, amb les coses i els éssers, que tingui la propietat de poder-se universalitzar.

Compartim les idees de les companyes sud-americanes del *buen vivir*, que entre molts altres aprenentatges, ens animen a incorporar els valors intrínsecs de la naturalesa en el nostre sistema, fent que considerem part de la comunitat el conjunt d'éssers vivents i la resta d'elements del nostre entorn natural. Des de la nostra perspectiva d'estudi, fem nostres les paraules d'Amaia Pérez Orozco (2019) quan afirma que en parlar de «buen vivir» ens referim a una ruptura radical amb la lògica productivista i de creixement, per tal d'assolir un marc de sostenibilitat multidimensional, que incorpori les visions ambiental, social i reproductiva. Acosta (2013) presenta el buen vivir (o *sumak kawsay*, segons la llengua quechua) com alternativa AL desenvolupament, no alternativa DE desenvolupament.

Compartim també els coneixements que ens aporten els procomuns, la finalitat primordial dels quals és resoldre problemes concrets i satisfer les necessitats de la gent proporcionant una autogovernança efectiva d'un espai o recurs compartit (D'Alisa, Demaria i Kallis, 2015). Entre altres, els procomuns ens animen a substituir l'imperatiu cultural de «tenir més» amb esferes socials alternatives que demostrin que el «fer i gaudir juntes» pot superar al «tenir», contribuint així a un major apropament entre decreixement i qualitat de vida.

Compartim també la reivindicació de les companyes de l'economia feminista d'una distribució més justa dels treballs de cures, per tal de caminar cap a una verdadera justícia social. Situar el concepte de les cures en l'eix d'una societat (del decreixement) requereix una radical reconsideració de les relacions humanes i de les formes en què aquestes poden ajustar-se a les necessitats humanes. En la societat patriarcal, l'home ocupa majoritàriament l'esfera pública, amb un rol central en les decisions que determinen la nostra societat, mentre que la dona ocupa l'esfera privada, realitzant una sobrecàrrega de tasques vinculades a les necessitats quotidianes de la família i a la reproducció social (Mansilla *et al*, 2015, Amaia Pérez Orozco, 2014).

Així, fer que la societat pivoti al voltant de les cures, farà més planer el camí cap al decreixement: essent conscients de la importància i la vàlua que les cures tenen en el benestar de l'individu, la família i la comunitat en general, estariem més predisposades a abandonar l'esfera productivista i, així, treballar menys i dedicar menys temps a l'esfera econòmica. Reprendrem aquesta idea en la cinquena secció del present estudi.

Davant de les crítiques d'aquelles que afirmen que la creació de riquesa és bona per la reducció de les desigualtats (pel «suposat» efecte de degoteig des de les capes més altes i riques cap a les classes més baixes i empobrides) i que per tant és una bogeria apostar pel decreixement de la producció i distribució de béns i serveis, podem adduir que les esferes no monetàries com la salut, el capital social, els béns relacionals, etc.,

tendeixen a tenir un major pes sobre la felicitat que factors com les condicions materials o el nivell d'ingressos disponibles (D'Alisa, Demaria i Kallis, 2015).

En aquesta mateixa línia, algunes investigacions (D'Alisa, Demaria i Kallis, 2015) s'han qüestionat la suposició sempre implícita de que el creixement econòmic en les economies avançades incrementa el benestar. Tot indica que més enllà d'un llindar d'ingressos (els quals en molts casos ja hem assolit i sobrepassat en les nostres economies), increments encara majors influeixen molt poc en els nivells autoproclamats de felicitat.

Hem de fugir de les lògiques de permanent i major acumulació de béns materials, atès que no necessàriament condueixen a un creixent benestar dels individus i el col·lectiu (Acosta, 2013).

Podem concloure, doncs, que si persegüim l'objectiu d'augmentar la nostra satisfacció personal i el benestar tant col·lectiu com individual, el decreixement ens pot ajudar atès que potencia factors com més temps d'oci, per tenir temps relacional i gaudir així d'una vida social més plena i rica; la reflexió al voltant del nostre model de consum, que ens permeti tenir majors vincles amb l'entorn i promoure la cura del medi ambient; o l'empoderament de la ciutadania, amb l'ànim de bastir xarxes relacionals que propiciïn el suport mutu i la generació d'iniciatives alternatives de cobertura de les necessitats.

En aquest sentit, l'aposta pel decreixement ha de suposar una organització social totalment diferent, allunyada de les lògiques productivistes i laboralistes, en què el treball perdi la seva posició de primacia i les relacions socials prevalguin sobre la producció i el consum d'inútils productes d'un sol ús.

El decreixement assolirà uns nivells de satisfacció si aconsegueix que la reducció dels ingressos i del treball remunerat sigui compartida per tothom, que la reducció en el consum de béns i del nivell de confort sigui compensada pel costum de compartir béns i d'aprofitar el potencial i el caliu de la comunitat, i, finalment, que l'augment del temps destinat a tasques de reciprocitat i comunitàries es compensi amb una millora dels béns relacionals, element molt important com hem vist en l'autovaloració del nostre nivell de felicitat (D'Alisa, Demaria i Kallis, 2015).

Així, cal traslladar el centre del model d'una lògica mercantil a una esfera de qualitat relacional, de decreixement dels valors econòmics i augment de criteris com la reciprocitat i el consum conscient. Alhora, cal incentivar la sobirania alimentària i l'autoproducció, que representen mitjans per reduir els costos ecològics del transport, per disminuir els embalatges i per facilitar el reciclatge.

Incidint en la importància del medi ambient i la necessitat d'una renovació en el nostre model energètic, podem afirmar que la necessària transició a les renovables serà també una transició al decreixement. Una civilització basada en l'energia solar només pot abastir a economies més petites, donat el baix EROI (rendiment energètic en relació a la inversió d'energia) de les energies renovables respecte els combustibles fòssils (D'Alisa, Demaria i Kallis, 2015). Per tant, caldrà reduir el nostre volum de producció i consum si volem viure d'una manera equilibrada amb l'ús d'energies renovables. Podem dir que cal també una aposta pel «desconsum» (o consum conscient).

La bona notícia és que ja s'està produint una espontània proliferació de noves pràctiques i institucions no capitalistes: ecocomunitats, procomuns (digitals), horts urbans, monedes socials, bancs de temps, mercats de troc....

Tot aquest conjunt d'iniciatives, i altres que no han aparegut en el llistat, són exemples de decreixement, de cerca d'un menor consum de materials, energia, recursos en general; d'una major simplicitat en les relacions de producció i consum. Seguint D'Alisa, Demaria i Kallis, (2015) podem afirmar que comparteixen cinc característiques :

- 1) Desplaçament de la producció per l'intercanvi a la producció per l'ús
- 2) Substitució del treball assalariat per l'activitat participativa voluntària – desmercantilització i desprofessionalització de la mà d'obra
- 3) Afavoriment de la circulació de béns, almenys parcialment, mitjançant un intercanvi recíproc de «dons» enlloc de la mera cerca de benefici
- 4) No tenen una dinàmica integrada tendent a l'acumulació i l'expansió, a diferència de l'empresa capitalista.
- 5) Són resultat d'un procés de «posada en comú»: les relacions i connexions entre les participants són ja un valor intrínsec per si mateixes.

El decreixement és, doncs, una aposta de futur, una realitat que volem que sigui la de demà, un projecte de vida solidari i sostenible, una opció alternativa imaginada i construïda col·lectivament, on l'àmbit productiu perdi força i atorguem major importància al reproductiu, on posem al centre les tasques necessàries per al sosteniment de la vida, enfortint els vincles i els béns relacionals.

4. Tot un món d'alternatives

Durant un segle, la dinàmica de la societat moderna s'ha vist governada per un doble moviment: el mercat es va expandir d'una manera contínua, però aquest moviment va coexistir amb un contramoviment que controlava aquesta expansió, orientant-la cap a determinades direccions. Aquest contramoviment va resultar de vital importància per a la protecció de la societat, però va ser alhora compatible, en darrer terme, amb l'autoregulació del mercat i, per tant, amb el mateix sistema de mercat.

Davant del panorama exposat, dèiem que ja existeixen iniciatives alternatives al sistema que tenen l'ànim de contribuir a un procés de transformació social, apostant per la configuració d'un sistema econòmic més humà, més proper, més adaptat a les nostres necessitats, tot vetllant pel benestar individual i col·lectiu. Amb un viatge que ens durà des del nostre entorn més proper fins a les illes del Pacífic, passant per Europa i visitant l'Argentina, volem presentar tot seguit algunes de les experiències que engloben alguns dels elements de canvi que hem descrit en l'anterior secció.

4.1. Economies de reciprocitat

Un dels elements centrals del present treball és l'anàlisi de les anomenades economies de reciprocitat.

Segons el Grup d'Estudi en Reciprocitat de la Universitat de Barcelona³, entenem la reciprocitat com aquelles relacions socials de llarga durada que sustenten fluxos de transferències sobre una moral d'obligació mútua diferent a la del contracte.

O en altres paraules, un sistema de transferències de béns i serveis, a través de formes no mercantils, sobre la base de llaços socials aliens al mercat, en relacions d'ajut mutu, emmarcades en imperatius d'ordre moral, fet que estableix lligams de *llarga durada*, atès que són intercanvis no immediats que generen l'obligació de beneficiar en el futur aquelles que ens han beneficiat primer (Molina, 2015, Narotzky, 2001).

Així, s'han de complir tres criteris per a que puguem parlar de reciprocitat (Narotzky, 2002):

1. L'existència de transferències de recursos.
2. La referència a un ordre moral que sustenta la transferència.
3. La durada en el temps d'un sistema de relacions produït per aquestes transferències.

Algunes autores esmenten que la reciprocitat és una característica humana omnipresent, quelcom comú a totes les societats conegudes (Molina, 2005). En aquesta línia, Mauss va observar que a mida que l'intercanvi de mercaderies s'estén, els llaços simbòlics i la lògica de reciprocitat que tradicionalment acompanyaven a les transaccions econòmiques tendeixen a erosionar-se i acaben desapareixent (D'Alisa, Demaria i Kallis, 2015).

Narotzky (2002) fa èmfasi en la diferència entre reciprocitat i suport mutu. Mentre en el primer cas ens trobem amb un fenomen «institucionalitzat» (en el sentit de pertanyent i propi de tota la comunitat), de caràcter social i recurrent -refermant la interdependència a llarg termini-, el suport mutu és una relació entre individus, amb un caràcter puntual i vinculat al compliment dels objectius que es persegueixin amb aquella acció. Podem considerar, doncs, que el suport mutu és en alguna forma un contracte implícit, mentre la reciprocitat té lloc dins d'un context social el qual produeix una sèrie d'obligacions que s'allarguen indefinidament en el temps.

---

³ <http://www.ub.edu/reciprocitat/>

Així, Mauss (1924) afirma que en la reciprocitat no són els individus sinó les col·lectivitats les que realment es comprometen unes amb altres, intercanviant no només béns i riqueses, sinó cortesies, festins, rituals, festes, etc. La circulació de riqueses és, doncs, un terme més dins d'aquesta relació general i molt més permanent.

Tres són els moments i obligacions que s'emmarquen dins d'un intercanvi d'aquest tipus: el fet de retornar els regals rebuts s'ha de complementar amb unes altres obligacions: la de fer els regals, i la de rebre'ls. Així, la tríada completa consisteix en donar, rebre, retornar (Mauss, 1924).

Dins de l'àmbit de la reciprocitat, hi trobem el do, una forma cerimonial de reciprocitat que inclouria béns, sovint amb un significat simbòlic, i que analitzarem tot seguit en el cas de la kula.

Abans, però, amb l'ànim de constatar la vigència d'aquests conceptes, esmentarem que l'Ajuntament de Barcelona fa referència a l'economia de reciprocitat quan descriu la seva estratègia de desenvolupament econòmic vinculada a l'economia social i solidària⁴:

El canvi de model socioeconòmic que impulsa l'Ajuntament de Barcelona pretén avançar cap a una concepció d'economia plural, que implica:

- *Democratitzar la infraestructura de recursos comuns*
- *Subordinar el mercat a les exigències del bé comú*
- *Impulsar l'economia desmonetaritzada basada en els principis de reciprocitat⁵ i d'autoconsum.*

Fet el repàs a la vessant teòrica del concepte, a continuació, repassarem breument la coneguda anàlisi etnogràfica que l'antropòleg Bronislaw Malinowski va realitzar a la dècada dels 1920 de la kula, un sistema d'intercanvi comercial utilitzat per la població d'un arxipèlag d'illes del Pacífic Occidental. El cas també fou un dels que descriví Mauss en el seu «Assaig sobre el do» (1924). En segon lloc, presentarem les xarxes d'intercanvi i algunes de les experiències que podem trobar en el nostre entorn i algunes d'internacionals que han ocorregut recentment..

4.1.1. La kula a les illes Trobriand

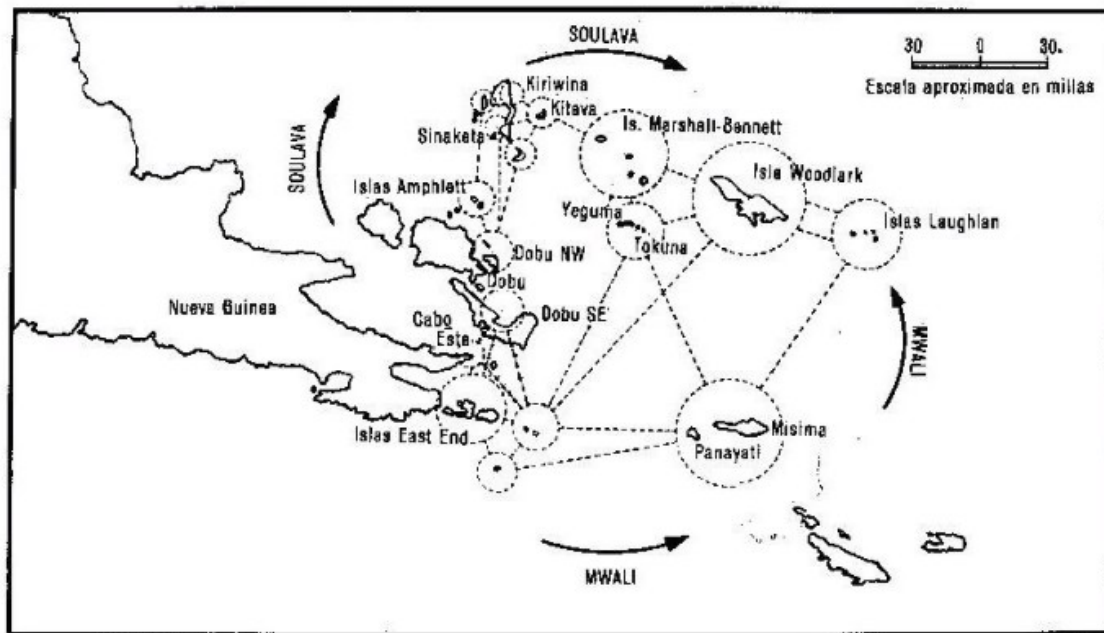
L'any 1922, un jove antropòleg polonès anomenat Bronislaw Malinowski publicava els resultats de la seva experiència de diversos anys de convivència amb les poblacions de les illes Trobriand, un arxipèlag del Pacífic Occidental. El llibre ha esdevingut molt cèlebre arran de la qualitat de l'estudi etnogràfic que realitza Malinowski, entre el qual volem destacar aquell que fa referència al model econòmic, centrat en el sistema de la kula i tot el que aquest genera. Mauss (1924) afirma que la kula és, l'essència, el moment més solemne dins d'un sistema molt més vast de prestacions i contraprestacions que gairebé engloba tota la vida econòmica i civil de l'archipèlag.

Així, a continuació presentem alguns fragments extrets del llibre “Els Argonautes del Pacífic Occidental” de Malinowski.

⁴ Per veure'n tot el seu contingut, podeu consultar <https://ajuntament.barcelona.cat/economia-social-solidaria/ca/una-nova-pol%C3%ADtica-socioecon%C3%B2mica>

⁵ El subratllat és nostre

Començarem amb la pròpia descripció que fa l'autor sobre el sistema d'intercanvi econòmic anomenat *kula*, l'abast territorial del qual podem veure en el següent mapa:

MAPA V. El anillo del Kula

Font: Malinowski (1922)

La kula és una forma de bescanvi d'un caràcter intertribal molt ampli; és portada a terme per comunitats que viuen en una gran anella d'illes que formen un circuit tancat. [...] Al llarg d'aquesta ruta viatgen constantment en ambdues direccions articles de dues menes i sols d'aquestes dues menes. La primera mena d'aquesta articles -uns llargs collarats de conquilla vermella que hom anomena soulava-, avança sense parar en la direcció de les agulles del rellotge. L'altra mena -uns braçalets de conquilla blanca anomenats mwali-, avança en la direcció oposada. Cada un d'aquests articles, a mesura que viatja en la seva direcció dins el circuit tancat, es troba fent camí amb articles de l'altra classe i és bescanviat. Un conjunt de regles i convencions tradicionals fixa i regula cada moviment dels articles de la kula i cada detall de les transaccions.

En l'època de Malinowski, el comerç «primitiu» s'entenia com l'intercanvi d'articles útils, fet per necessitat (escassetat o altre), en uns espais i intervals de temps irregulars. La *kula* s'allunya, i de quina manera, d'aquesta descripció (i s'engloba dins de les economies de reciprocitat que descrivíem anteriorment): un comerç marcadament cerimonial i de caràcter públic, consistent en l'intercanvi de béns que compleixen una funció de ritual i no d'utilitat real (articles que no tenen cap ús pràctic), intercanvi que esdevé amb una periodicitat molt clara, en llocs i dates establertes amb anticipació, entre homes *associats*, i amb l'objectiu d'intercanviar merament, sense cap imperatiu de necessitat. És a dir, no és l'interès propi d'un benefici immediat el que genera la voluntat de participar en la *kula*, sinó que el bescanvi es produeix per un seguit de motius ben particulars, amb uns lligams establerts entre les persones que hi participen que determinen la forma d'actuació. Diem *associats* perquè el comerç es du a terme entre homes amb un vincle establert a través de la pròpia *kula* i amb qui intercanviaran els presents al llarg de tota la seva vida, esdevenint, així, un tipus de relació intertribal molt potent, que implica diversos deures i privilegis mutus.

Pel que fa al mecanisme econòmic en si, podríem afirmar que es basa en una forma de crèdit, atès que pot molt ben ser que hom lliuri els presents al seu associat i aquest trigui un període de temps que pot arribar a ser d'un any a fer-ne el retorn, completant així aquest cicle de l'intercanvi. Malinowski ens diu que aquests béns «mai no poden ésser simplement permutats en virtut d'una discussió, un regateig i una estimació del

valor dels dos objectes». S'ha d'establir certa equivalència entre els presents, però aquest criteri «és deixat a la discreció del donant i no pot ésser imposada amb cap mena de coacció».

[...]

el punt important és que per a ells (els indígenes) posseir vol dir donar i en això són ben diferents a nosaltres. Hom espera espontàniament que un hom que posseeix quelcom ho comparteixi i ho distribueixi, que en sigui el seu fideïcomissari i el seu dispensador. I com més alt és el rang, més gran és l'obligació. [...] La gasiveria constitueix un dels vicis més menyspreats i l'única cosa sobre la qual els indígenes tenen concepcions morals molt rígides, mentre que la generositat és l'essència de la bonesa.

Com veiem, aquest sistema implica un alt grau de confiança entre les persones que el realitzen. El factor del crèdit mutu i la confiança entre les parts tornarà a aparèixer quan presentem en el proper apartat les monedes socials i els principis en els que es basen.

Acabem amb la descripció de l'intercanvi del propi Malinowski:

[...]el principi cabdal del bescanvi de la kula. Aquest ha de consistir sempre en un do seguit per un do a canvi; no pot mai consistir en una barata, un bescanvi directe amb avaluació de l'equivalència i amb regateig. En la kula sempre hi ha d'haver dues transaccions, distintes tant pel que fa al seu nom, a la seva natura i al temps en què tenen lloc. El bescanvi s'enceta per mitjà d'un do inicial o d'obertura anomenat vaga i es tanca per un obsequi final o de tornada anomenat yotile. Tots dos són regals cerimonials i han d'ésser acompanyats pel toc d'un cargol de mar, i el do es lliura fent ostentació i en públic.

En aquest punt, convé esmentar que els cerimonials no són els únics intercanvis realitzats en el marc de la kula, ja que s'aprofita el desplaçament realitzat per efectuar intercanvis de tipus «comercial», un bescanvi subsidiari de mercaderies ordinàries, consistent en els principals productes de cada territori, aquí sí amb un criteri d'especialització territorial i de necessitat vinculada a l'escassetat d'un o altre producte en una zona determinada. Aquest tipus d'articles són utilitzats i es consumeixen, mentre que els elements propis de la kula -els braçalets i els collarets- van fent voltes incessantment.

Aquests bescanvis mercantils es poden produir entre els visitants i qualsevol dels indígenes locals, no cal que compleixin doncs el criteri de ser associat, però sí que han de pertànyer a la mateixa comunitat amb qui se celebra la kula. Entre els associats només s'intercanvien presents.

Malinowski finalitza la seva obra emfatitzant la importància de la kula però indicant, alhora, que no pot ser una única excepció dins del panorama econòmic mundial. En primer lloc, remarca que la importància de l'anàlisi, i la novetat que va suposar en el seu moment, és degut al «volum de la seva extensió sociològica i geogràfica», essent una «vasta relació intertribal, que uneix amb lligams socials ben definits una àrea considerable i un gran nombre de persones i que les trava amb llaços precisos d'obligacions recíproques, fent-se seguir regles i observacions minucioses d'una manera concertada, la kula constitueix un mecanisme sociològic de grandària i complexitat incomparables, considerant el nivell de cultura en què la trobem.»

Conclou, com dèiem, fugint de l'excepcionalitat de l'anàlisi i convidant(-nos) a continuar amb la recerca per «descobrir» realitats similars:

Car difícilment podem imaginar que un fenomen social de tanta magnitud i connectat d'una manera tan òbvia amb capes fonamentals de la natura humana sigui tan sols un deport i una raresa, que es doni només en un sol indret de la terra. Un cop descobert aquest nou tipus de fet etnogràfic, cal esperar que se'n trobaran en diferents llocs d'altres de semblants o emparentats.

[...]

Per a l'estudiós teòric, principalment interessat en problemes relacionats amb l'evolució, la kula pot fornir algunes reflexions sobre els orígens del valor i de la riquesa, del comerç i de les relacions econòmiques en general.

És realment sorprenent com en un estudi etnogràfic publicat fa gairebé 100 anys, hi trobem elements que actualment estem considerant d'incorporar en la nostra (nova) manera d'actuar: fenòmens com el do i el contra-do, donar, rebre i tornar, l'intercanvi entre associades amb lligams i obligacions, la confiança i el suport mutu; tots ells són factors vertebradors de l'economia transformadora que volem construir. Com deia Mauss (1924), també fa gairebé 100 anys, el sistema que anomena de «prestacions totals», en què els individus i els grups ho intercanvien tot entre si, és el sistema econòmic més antic que podem constatar i és precisament aquell cap al qual voldríem que s'encaminés la nostra societat.

4.1.2 Xarxes d'intercanvi

Deixem enrere Malinowski a les illes del Pacífic, i viatgem fins al present i fem un cop d'ull al nostre territori, on trobarem diversos exemples del que podria ser una aplicació actual i local del concepte d'economies de reciprocitat.

Segons la definició del Programa Barcelona + Sostenible de l'Ajuntament de Barcelona, les Xarxes d'Intercanvi Solidari tenen com a objectiu la dinamització de les relacions socials de cooperació entre els membres d'un determinat àmbit o espai de convivència a la ciutat (barris o escales de veïns, centres o projectes educatius i sanitaris, esportius...) per millorar el benestar quotidià de les persones. Aquestes xarxes neixen seguint una lògica de crítica al consumisme i de foment d'un consum responsable, amb criteris ecològics i socials (Vivas et al, 2009).

Les iniciatives d'intercanvi solidari es poden agrupar en xarxes d'intercanvi de coneixements i xarxes d'intercanvi de béns.

Valors com la solidaritat, la cooperació, la reciprocitat i la transparència es troben en la base d'aquestes experiències, i totes elles pretenen entendre i reforçar els vincles ciutadans (Vivas et al, 2009). Les xarxes d'intercanvi solidari busquen donar resposta a necessitats ciutadanes fora dels circuits convencionals. Així, s'ha de destacar la seva radicació activa en el territori, amb la voluntat de ser generadores de noves dinàmiques associatives i relacionals.

El lideratge de la xarxa pot venir tant des de l'Administració, com associacions de veïnes i veïns, associacions constituïdes o grups més informals, podent ser únic o compartit entre aquestes diferents opcions.

Pel que fa particularment a les xarxes d'intercanvi de coneixements (XIC), el seu origen es troba als anys setanta del segle XX a França, arran de la introducció de noves metodologies d'aprenentatge a l'aula, la idea central de les quals era el fet que tothom podia ensenyar quelcom, i que per tant era bo compartir i intercanviar coneixements. Estem davant, doncs, d'una altra de les formes possibles de dur a terme intercanvis al marge de les xarxes d'intercanvi comercial. En les XICs la moneda és el saber (Vivas et al, 2009).

No podem parlar de xarxes d'intercanvi sense esmentar el portal Intercanvis.net, el qual té informació de totes les xarxes d'intercanvi de béns, serveis i coneixements dels Països Catalans. Així, s'hi troben referenciades 73 xarxes de la província de Barcelona, 14 de Tarragona, 12 de Girona, 10 de Lleida, 4 de les Illes Balears, 4 del País Valencià i 1 d'Andorra.

Intercanvis.net va ser creat per Xaingra i XIC-Gràcia: Xarxa d'Intercanvi de Gràcia (cas que descrivim tot seguit) i la Xarxa d'Intercanvis de Coneixements de Gràcia. A banda d'informació sobre la xarxa, la web ofereix la possibilitat d'allotjar xarxes o mercats d'intercanvi per a que puguin mostrar ofertes i demandes.

Vegem ara, doncs, algunes de les experiències que es poden trobar dins l'àmbit de les xarxes d'intercanvi:

- **La Xaingra - Xarxa d'Intercanvi de Gràcia** (Barcelona): xarxa que organitza un mercat d'intercanvi trimestral que té lloc a la plaça de la Virreina de Gràcia, on les persones passen un dia sense diners intercanviant béns i serveis.

La xarxa té més de 1000 membres apuntades a través d'una llista d'Internet i és una iniciativa que sorgí a l'Ateneu Rosa de Foc.

- **L'ecoxarxa del Vallès Occidental**: comunitat assembleària que promou un canvi integral mitjançant l'intercanvi i l'organització entre les membres. La xarxa la formen, doncs, persones disposades a organitzar-se per cobrir les necessitats en comú compartint i intercanviant béns, serveis i coneixements. L'ecoxarxa té la voluntat d'impulsar una economia basada en la confiança, la reciprocitat, la cooperació, l'ecologia i el decreixement. Tot i que hi ha intercanvis que es basen en una moneda social, la mola, també s'opera amb lògiques de donació i de troc. Des de l'ecoxarxa s'organitzen periòdicament mercats d'intercanvi a tal efecte. Conformen l'ecoxarxa els nuclis d'autogestió local de Sant Llorenç Savall, Terrassa i Cerdanyola, així com la xarxa d'intercanvi de Sabadell.

- **Xarxa d'intercanvi de coneixements de Nou Barris** (Barcelona): la xarxa de Nou Barris va començar l'activitat arran d'una petita mostra dins de l'esdeveniment la Cultura de la Festa, del qual l'Escola d'Adults Freire n'era una entitat impulsora i coordinadora. Després d'aquest primer contacte, algunes persones de l'Escola d'Adults van assistir a cursos de formació i poc temps després, la Xarxa d'intercanvis de Coneixements de Nou Barris es va posar en marxa.

Actualment, desenvolupen la seva activitat des del Casal Ton i Guida del barri de Roquetes i la xarxa compta amb unes 430 xarxeres amb 64 intercanvis a la setmana. D'aquests intercanvis, 20 són per millorar la salut, 15 de coneixement de llengües, 7 d'informàtica, 7 culturals, 12 artístics i altres de menor nombre de diversa índole.

- Clubs de troc (a l'Argentina)

Un club de troc és una organització de prosumidores, persones que són alhora productores i consumidores de béns i serveis, les quals els intercanvien en un troc bilateral o multirecíproc, segons el cas. Originàriament el troc era l'intercanvi de productes entre dues persones sense la presència de diners. Actualment, els clubs de troc amplien dimensions i a través d'uns vals denominats «crèdits», cada prosumidora aporta a la xarxa els seus productes i agafa el que li interessa del que la xarxa en conjunt li ofereix⁶.

Argentina té experiència en aquest tipus de transaccions econòmiques. Nascudes a la dècada dels anys 90, van viure el seu apogeu durant els greus anys del *corralito* i la forta recessió econòmica de principis del 2000, i tornen a ressorgir avui en dia atesa la nova situació de crisi econòmica que viu el país. Així, per exemple, cada divendres a les 2 del migdia, un grup, majoritàriament format per dones, es troba a Moreno, una ciutat de la perifèria oest de Buenos Aires, per intercanviar béns que en aquest cas ja han pactat prèviament a través de les xarxes socials (El País, 11 d'octubre del 2018). A Facebook s'hi poden trobar més de trenta grups de troc; només a Moreno n'operen quatre, d'entre 5.000 i 20.000 membres. El seu creixement és tal que en els clubs actualment s'hi intercanvien des de mobles, productes d'alimentació i disfresses fins a serveis de perruqueria i de cura de persones (El Tiempo, 29 de juny de 2018).

⁶ Com veurem en el proper apartat, aquest sistema de crèdits s'assimilaria a una moneda comunitària.

Aquest tipus d'espais permeten a un gran nombre de persones, molt sovint desproveïdes de recursos econòmics monetaris restaurar els intercanvis quotidians i garantir la seva supervivència. Les capacitats inutilitzades de cada persona es posen en moviment en benefici de la pròpia comunitat.

4.2. Monedes comunitàries

Un cop repassades algunes de les opcions existents i experiències dins de les anomenades economies de reciprocitat i les xarxes d'intercanvi, volem analitzar ara el rol que les monedes comunitàries poden jugar en el desenvolupament d'un nou paradigma de model socioeconòmic, fugint de la idea de diner capitalista i les perversions (cobdícia, acaparament, especulació, etc.) que aquest genera dins del marc econòmic actual.

Les monedes comunitàries, o locals, o regionals, o complementàries, o alternatives, o socials, fan referència a *«sistemes monetaris creats al marge dels diners oficials d'un país, i que fomenten tant la realització de projectes econòmics, socials i mediambientals de caràcter regional com la posada en valor d'actius i recursos que no es troben en els cercles o circuits ordinaris d'intercanvi com a conseqüència de l'escassetat de la moneda oficial»* (Lietaer citat a Corrons, 2018).

És a dir, la comunitat decideix crear el seu propi sistema monetari per tal de dur a terme projectes de desenvolupament local i activar actius i recursos infrautilitzats. La recerca d'una escala humana de l'economia és un dels factors clau que guien aquest tipus d'iniciatives. Repensar les nostres relacions, afavorir circuits de producció i consum de proximitat, propiciar impactes positius amb les nostres decisions econòmiques, impulsar les possibilitats que ens ofereix el territori per a la cobertura de necessitats.

Seguint Latouche i Harpagès (2010), reapropiar-nos de la moneda és recuperar conscientment alguna cosa dels seus orígens. Els autors francesos citen l'antropòleg William S. Desmonde, el qual afirmava que, *en efecte, la moneda primitiva «simbolitzava la reciprocitat entre les persones, el que les connectava emocionalment amb la seva comunitat. La moneda era originàriament un símbol de la seva ànima.*

Quin és l'abast del nostre entorn econòmic? De qui, on i com adquirim els productes? Quin impacte tenen les nostres decisions econòmiques en el territori que ens acull? Quines relacions es generen amb les empreses que operen en el nostre entorn immediat?

Quan ens plantegem qüestions com aquestes, comencem a reflexionar sobre algun dels elements que haurien de guiar els instruments monetaris que utilitzem en els intercanvis econòmics.

«És impossible abordar projectes ecològics i de sostenibilitat de l'envergadura requerida avui en dia sense alterar els fonaments de l'actual sistema monetari, basat en la inversió a curt termini i l'interès compost, o sense crear nous tipus de moneda». Això deia Margrit Kennedy, una professora d'Arquitectura alemanya l'any 1982, la qual esdevingué una de les investigadores més reconegudes en l'àmbit de les monedes regionals o locals (Lietaer, Kennedy i Rogers, 2015). Margrit Kennedy va crear l'organització Monneta.org; on, entre altres, es denuncia el privilegi del qual gaudeix el sistema bancari de crear diners del no-res i prestar amb interès, circumstància que obliga l'economia a créixer sense fi, un gran error sistèmic.

Si els diners no ens serveixen per complir amb els objectius de desenvolupament que ens marquem com a comunitat, haurem de generar noves eines que sí que ho puguin aconseguir, o que almenys tinguin resultats més satisfactoris per nosaltres. Lietaer, Kennedy i Rogers (2015) afirmen que *«L'única forma d'establir un pont entre l'abisme que separa els diners i el planeta, els diners i la gent, és reinventar els diners».*

I sorgeixen, des de la cooperació social i la intel·ligència col·lectiva, multitud d'iniciatives que es plantegen subvertir els diners i replantejar-nos el seu rol. Moltes d'aquestes iniciatives es basen en la creació d'una moneda, aprofitant una opció que es pot fer a mida per tal que respongui a les característiques de cada

territori. Tanmateix, no sempre s'ha de produir l'intercanvi en una base monetària, com hem vist en l'apartat anterior. Convé fer una descripció més formal de les diferents opcions per entendre'n millor les seves potencialitats:

Quins tipus de sistemes monetaris existeixen?

Segons la seva configuració, podem dividir els sistemes monetaris en quatre tipus diferents (Corrons 2018):

- Sistemes de crèdit mutu: sistemes basats en la confiança i en un intercanvi indirecte en xarxa: els intercanvis s'anoten en un compte en una plataforma en línia. La comunitat la formen particulars, famílies, associacions, professionals i comerços. En el moment de l'intercanvi és quan es «crea» la moneda – és a dir, estem davant d'un procés de creació de moneda descentralitzat.

- Bancs del temps: similar al crèdit mutu, la seva unitat és el temps i els intercanvis són únicament de serveis. Es genera «crèdit» quan es realitza un servei, i es gasta quan es consumeix el servei que presta alguna altra membre del banc.

Els bancs del temps són comuns a nivell de particulars, i en trobem al llarg i ample del nostre territori i arreu del món, on les participants operen segons el sistema de «crèdits de temps» enlloc de recompensar-los amb moneda nacional. En el cas de les participants del Talente Tauschkreis d'Àustria, com a pagament per cuidar a persones grans, guanyen crèdits per rebre cures quan elles siguin ancianes, perquè una hora del seu temps actual serà igualment una hora de temps d'aquí 20 anys (Lietaer, Kennedy i Rogers, 2015).

- Monedes locals: monedes específiques d'una regió geogràficament limitada, que té com a objectiu potenciar l'economia local, fomentant els intercanvis dins del territori. Poden tenir format físic o digital. En alguns casos són impulsades des d'ajuntaments o altres ens locals.

Hi ha tot un ventall de monedes més enllà de les locals: les monedes socials es basen en el crèdit mutu i impulsen els intercanvis entre persones mitjançant diners-crèdit. Les monedes regionals són una forma particular, en què les persones que conformen una regió determinada accepten aquesta moneda com a mitjà de pagament, evitant així l'ús del diner de curs legal. Les complementàries són aquelles monedes que cerquen la creació de diners a força de despesa (per exemple, el bitcoin).

- Mercats de troc: com hem vist anteriorment, són espais d'intercanvi que promouen el desenvolupament sostenible apostant per la reutilització de béns i l'aprofitament de recursos infrautilitzats.

Més enllà, també existeix el troc empresarial, una manera de fomentar l'esperit cooperatiu entre les empreses. Així, podem trobar una Xarxa d'Intercanvi entre Negocis a nivell internacional, també coneguda com a xarxa de troc: el RES de Bèlgica⁷ o el Business Exchange d'Escòcia⁸ són dues de les iniciatives que s'engloben en la xarxa.

Davant d'aquest ventall tan divers, hem decidit centrar l'anàlisi en les «monedes comunitàries» (altrament dites, com hem vist anteriorment, socials, o locals, o regionals, o complementàries o alternatives). Les monedes comunitàries, algunes de les quals es basen en el sistema de crèdit mutu que hem vist anteriorment, actuen de forma paral·lela a les nacionals (diners bancaris i legals); no busquen reemplaçar-les.

Apostem, doncs, per un ecosistema econòmic que contingui diversos instruments monetaris anomenats «diners», els quals l'economista Richard Douthwaite descriu en tres tipus diferents (Lietaer, Kennedy i Rogers, 2015):

---

⁷ <http://www.res.be>

⁸ <http://www.tbex.com>

1. Diners de la banca: la major part dels diners amb els que estem familiaritzades el creen els bancs privats a partir de la concessió de préstecs amb interessos a empreses o particulars.
2. Diners del govern (diners legals): un petit percentatge dels diners són bitllets i monedes que decideixen emetre els governs.
3. Diners de la gent: monedes creades per grups de negocis o ciutadania.

Així, mentre els diners bancaris generen relacions de dependència, amb un desequilibri clar que sempre afavoreix el grup financer, i els diners legals responen als interessos del propi govern, que no sempre coincideixen amb els de la comunitat; en contraposició, els diners de la gent afavoreixen, com hem vist, la creació de comunitat, l'enfortiment dels vincles, la creació de xarxes d'interdependència, l'apoderament de les persones per decidir el seu model econòmic, amb l'objectiu de fer del nostre hàbitat un entorn millor per al desenvolupament de les nostres vides.

Podem concloure, doncs, afirmant que el suport mutu, la cooperació i la solidaritat són valors fortament relacionats amb les monedes socials (Lietaer, Kennedy i Rogers, 2015).

Quins són els objectius d'aquestes monedes?

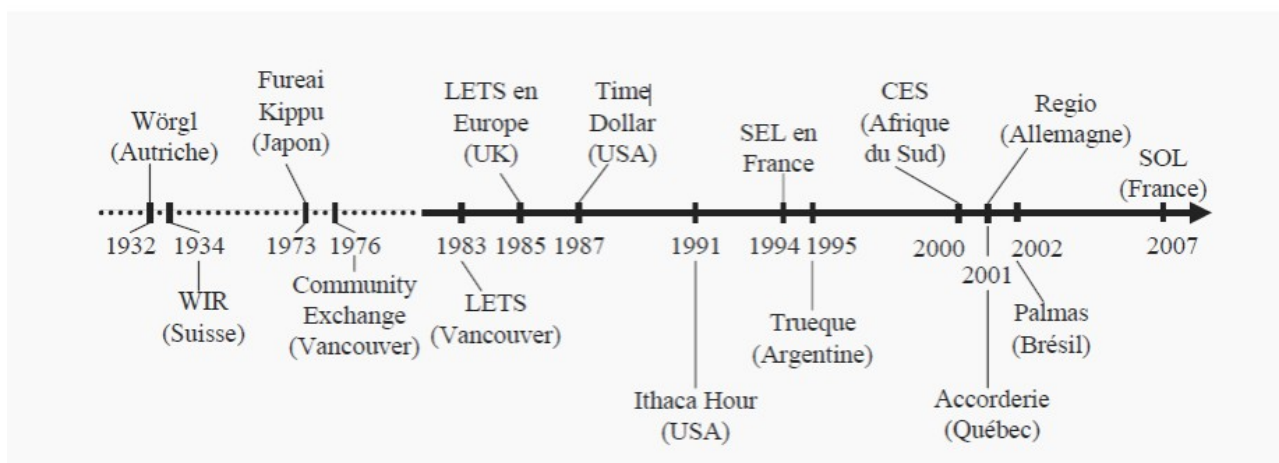
Analitzant-les de forma global, els dos principals objectius que es persegueixen amb les monedes comunitàries són donar suport a l'economia local i crear comunitat.

Entenem el suport a l'economia local d'una manera àmplia, des de la potenciació d'intercanvis més igualitaris entre les persones fins a la generació d'estímul a les empreses del territori, tant sigui fomentant la intercooperació i el suport mutu entre empreses com afavorint unes millors relacions entre aquestes i el conjunt de consumidores del territori. Aquest estímul a l'economia local –apostant per activitats de proximitat, lluny dels desequilibris que genera l'economia mundial tan fortament financiaritzada- ha de revertir en una major justícia econòmica per a les persones del territori així com en un augment de la cura del medi ambient, atesos els incentius per al consum de productes de la zona, circumstància que provoca que el circuit de consum i de producció s'escurci, reduint així la petjada ecològica i la demanda energètica associades al nostre consum (Martín Belmonte et al, 2019).

En segon lloc, es crea comunitat en fomentar els intercanvis entre veïnes, en l'empoderament de les persones per decidir de forma horitzontal el model econòmic cap on volen caminar, fent (res)sorgir identitats comunes, patrimonis compartits, creant sinergies i enfortint relacions entre tot el ventall d'iniciatives del territori.

Són recents aquestes monedes?

Cal tenir en compte que tot i que l'abordem des d'una perspectiva de procés d'innovació i transformació social, les monedes locals i regionals no són un invent d'avui en dia. En el gràfic amb la cronologia dels principals models de monedes socials, podem veure'n la seva extensió temporal.

Font: Martín Belmonte et al. 2019.

Més enllà encara, a Europa Occidental es van usar sense interrupció durant 1000 anys, des d'aproximadament l'any 800 fins al 1800 (Lietaer, Kennedy i Rogers, 2015). Era un sistema que combinava les monedes d'or i plata amb altres, anomenades *mereaux*, que s'utilitzaven majoritàriament en intercanvis locals.

A Catalunya mateix existia aquest sistema doble de monedes: una per a les necessitats més quotidianes i petits intercanvis, i l'altra, l'oficial, per a grans transaccions. Així, a partir del segle XIII, es reconeixen drets de moneda a poblacions com Lleida, Manresa, Valls, Prades, etc. (Estela i Boixader, 2016).

No era, però, un factor exclusiu de les institucions, les cooperatives obreres també decidiren empoderar-se monetàriament creant les seves pròpies monedes. Segons Dalmau i Miró (2010), en el període de 1850 a 1950 podíem trobar a Catalunya més de 2.150 monedes de cooperatives de consum i sindicats agrícoles.

Com es crea una moneda?

Acabem el repàs a les característiques de les monedes comunitàries amb la descripció del procés de creació i desenvolupament d'una moneda d'aquest tipus (Lietaer, Kennedy i Rogers, 2015); el qual té 5 fases, i segueix l'acrònim anglès ORDER: Ownership, Research, Design, Engage, Review. És a dir:

O: Organització autònoma: la comunitat s'organitza per decidir com serà la moneda i quins objectius es volen assolir.

R: Recopilació de dades: beneficis i inconvenients, pros i contres, hem de conèixer totes les opcions que tenim per a la nostra moneda.

D: Disseny: d'acord amb l'anàlisi realitzada en l'anterior fase, escollir les opcions que s'adaptin als objectius perseguits.

E: Experimentació: utilitzar la moneda, fer-la circular, i veure què funciona i què no.

N: (A)Nivellar, avaluar amb regularitat i redissenyar o afinar segons el que anem detectant.

Un cop repassat el corpus teòric i polític darrere les monedes socials, a continuació descriurem tot un seguit d'experiències, basant-nos en el treball "Monedes socials i complementàries", encarregat per l'Ajuntament de Barcelona a un conjunt de persones expertes en aquest àmbit que s'ha publicat molt recentment (maig

2019). En aquest estudi, entre altres qüestions, es descriuen les característiques i el funcionament d'algunes de les monedes que volem analitzar en el present estudi, com el wir, el chiemgauer i el Bristol Pound. A més, voldrem afegir algun apunt sobre altres monedes que ens semblen rellevants, com l'hora de l'ecoxarxa del Bages i l'eusko.

4.2.1 Wir

El wir és una moneda suïssa que es fundà l'any 1934 per part de 17 persones empresàries que volien contrarestar la manca de liquiditat provocada per la Gran Depressió que s'havia iniciat amb el crac del 29. Actualment, més de 60.000 empreses operen en aquesta moneda, gestionant més de 4.000 milions de wir. Una cooperativa de petits empresaris és la propietària del banc en el marc del qual opera el wir, del que no se'n permet la convertibilitat a franc suís (ni a l'inrevés; la moneda es crea quan una empresa demana un crèdit al banc cooperatiu).

El sistema fomenta l'intercanvi empresarial mitjançant el crèdit mutu, fórmula que hem vist anteriorment. En èpoques de contracció monetària -tot i que no únicament en aquests períodes- s'ha pogut observar l'efecte estabilitzador del wir en l'economia suïssa, amb un comportament contracíclic (Lietaer et al, 2015). Des de l'any 2000 també poden utilitzar el wir persones individuals.

4.2.2 Chiemgauer

Funciona des del 2003 a les comarques alemanyes de Traunsein i Rosenheim i a la ciutat de Rosenheim (que no forma part de la comarca). És una moneda recolzada en euros que es crea precisament quan algú canvia € per chiemgauers (amb una bonificació del 3%, diners que es destinen al projecte social que esculli la persona). L'intercanvi invers té una penalització del 5%, per tal d'afavorir-ne la circulació. En el mateix sentit compta amb una taxa d'oxidació (pèrdua de valor de la moneda passat un cert període de temps), que es situa al 3% cada 6 mesos.

La comunitat és formada per 3.216 persones consumidores, 560 empreses i 266 associacions, que el 2014 facturaren entre totes gairebé 7,5 milions de chiemgauer. L'abril del 2016, hi havia més d'1,1 milions de chiemgauer en circulació. Compta amb el suport de l'Administració local, que permet pagar certs impostos amb aquesta moneda.

4.2.3 Bristol Pound

El Bristol Pound és la moneda local de Bristol, una ciutat de gairebé mig milió d'habitants del sud-oest d'Anglaterra. Va ser creada l'any 2012, amb una paritat 1:1 amb la lliura; disposant tant de bitllets de paper com en format electrònic. L'objectiu del Bristol Pound és la promoció de l'economia local i és gestionat per la unió de la Bristol Pound Community Interest Company i el Bristol Credit Union (per utilitzar la moneda s'ha de realitzar una transferència o un dipòsit en aquesta banca cooperativa). Té el suport institucional, que es plasma, entre altres, en l'acceptació del pagament d'alguns impostos amb aquesta moneda, del propi servei de transport en autobús o de l'exempció fiscal en els negocis que acceptin la moneda, així com la retribució en Bristol Pound de part del salari de les treballadores de l'Ajuntament.

Es pot convertir a lliura, amb una penalització del 3% que busca desincentivar aquestes transaccions. En total, la xarxa inclou 861 comerços de Bristol i voltants, amb un radi de 80km, incloent camperols que promocionen la sobirania alimentària de la zona. Al maig de 2016 circulaven 700.000 Bristol Pound.

4.2.4 L'hora de l'Ecoxarxa del Bages

A Bona Hora (l'ecoxarxa del Bages) és una xarxa oberta de persones, comerços, petites empreses i associacions del Bages que volen cobrir les seves necessitats localment, a través de l'intercanvi directe o de l'ús d'una moneda social pròpia. La creació d'aquesta moneda social respon a la voluntat de construir una

economia social i de proximitat. Així, es cobreixen les necessitats quotidianes de les persones que formen part de la Xarxa a través d'intercanvis multilaterals entre les membres.

La moneda social de l'ecoxarxa del Bages es diu hora, *h*, i es basa en l'hora de treball. Cada persona pot valorar lliurement el preu del que ofereix, tot i que a títol orientatiu, s'estableix l'equivalència d'1h a una hora de treball o a 10€.

Aquesta moneda social és virtual i els intercanvis tenen lloc a través d'una web: el CES, Community Exchange System⁹. Al CES cada membre anuncia el que ofereix i demana de la xarxa. Allà hi té el seu compte d'hores i el registre de tots els intercanvis. També es poden adquirir hores a canvi d'euros, amb un límit de 50h.

Els objectius que es persegueixen amb l'Ecoxarxa són cinc:

1. Evitar l'especulació amb el diner
2. Protegir(-nos) contra la corrupció
3. Lluitar contra la globalització neoliberal
4. Promoure la sobirania i l'autosuficiència local
5. Afavorir el decreixement en el consum i en la contaminació

A finals d'octubre del 2018 l'Ecoxarxa va obrir la seva primera botiga: el Punt d'Intercanvi de l'Ecoxarxa del Bages, el PI.

El PI és una “botiga” de productes locals en la que es pot comprar tot en moneda social. L'oferta inclou verdures, gra, cereal, conserves, pa, formatges i altres làctics, cervesa artesana, vins, productes d'higiene, així com també productes d'artesania i art locals¹⁰.

4.2.5 L'eusko

L'eusko és la moneda utilitzada en 16 municipis del País Basc i a l'Euskal Hirigune Elkargoa, que reuneix els 158 municipis del Ipar Euskal Herria (País Basc del nord). Utilitzen aquesta moneda 3.000 particulars i 770 empreses (Naiz, 27 d'octubre del 2018).

Fou impulsat el 2013 per l'associació Euskal Moneta, que en la seva pàgina web indica els 7 motius del perquè la van crear:

1. Per la transició ecològica
2. Per salvaguardar la llengua basca (entre altres, els comerços adherits indiquen si poden atendre en euskera a la pròpia etiqueta de l'aparador on consta que accepten eusko)
3. Per l'agricultura camperola
4. Per reduir l'especulació financera
5. Per donar suport a l'economia local

---

⁹<http://www.ces.org.za>

¹⁰ <https://ecoxarxadelbages.org/>

6. Per finançar l'associació que l'usuària esculli (aquestes donacions es financen amb la comissió del 5% pagada per les empreses que converteixen l'eusko en euros en lloc de reutilitzar-los).

7. Per defensar el comerç de proximitat

Actualment, el 50% de les despeses de gestió són cobertes per les persones que l'utilitzen, la resta es finança amb subvencions públiques. L'eusko, amb un valor equivalent al de l'euro, serveix per pagar en bitllets o amb l'«euskokart» a tots aquells comerços locals que acceptin el seu ús. També es poden obrir comptes bancaris en aquesta divisa. El 2018 hi havia en circulació un milió d'euskos, esdevenint així la moneda comunitària més utilitzada d'Europa (Garcia Jané i Suriñach, 2019).

5. Aprenentatges de l'anàlisi realitzada

La història econòmica mostra que els mercats nacionals no van sorgir en absolut perquè s'emancipés l'esfera econòmica progressivament i espontània del control governamental, sinó que, més aviat al contrari, el mercat va ser la conseqüència d'una intervenció conscient i moltes vegades violenta de l'Estat, que va imposar l'organització de mercat en la societat per a fins no econòmics.

Hem vist, doncs, les possibilitats que ens ofereix el decreixement per començar la transició cap a un model postcapitalista, amb un menor espai de les nostres vides i la nostra societat centrat en la producció i consum de béns i serveis, i un major rol de les relacions interpersonals, de la comunitat.

Dins dels diferents enfocaments que giren al voltant del decreixement, hem vist que un dels principals factors per on ha de passar indefectiblement el canvi és la dimensió comunitària. La consciència col·lectiva del nostre poder, de les interconnexions que ens defineixen, de la pròpia necessitat de preservació de l'espècie.

Per aconseguir l'objectiu de tenir una visió holística de la comunitat, fariem bé d'aprendre d'Ubuntu, la filosofia dels pobles bantú d'Àfrica; el seu lema és que «Una persona és una persona a través d'altres persones» (Lietaer et al, 2015), remarcant, doncs, la importància de les interaccions, de la comunitat, del suport mutu, i també del respecte tant a les persones que ens han precedit com a les que han de venir i amb les quals tenim el deure de cuidar el nostre entorn.

En una línia similar trobem el xilè Luis Razeto, pel qual l'economia solidària es caracteritza per una orientació crítica i transformadora respecte de l'economia hegemònica (Miró, 2018) i ho fa palès remarcant les distincions en els tres àmbits propis de l'economia:

- Pel que fa a la producció, a banda de la preeminència del treball sobre el capital, en destaca la presència del que anomena el factor C: Comunitat, Cooperació, Companyonia.
- En l'àmbit de la distribució, afirma que són la lògica de reciprocitat i la redistribució les que determinen la circulació i l'assignació de recursos productius, a més del valor monetari.
- En darrer lloc, en el consum, els intercanvis justos, tot cuidant del medi, i cercant la major proximitat possible entre producció i consum.

En la mateixa línia, Miró (2018) ens indica que *existeix una economia plural en la qual el mercat capitalista és només una dimensió, al costat d'una economia domèstica, una de reciprocitat i d'una distributiva que ha de cercar la qualitat de la vida de la ciutadania* i convida als ens locals a acceptar aquesta realitat plural i treballar en el seu favor.

Per tant, redefinició del rol que atorguem a l'àmbit productiu, impuls de la comunitat, reciprocitat, aprofundiment en els béns relacionals, proximitat; en definitiva, empoderament popular, un nosaltres més fort.

Seguint amb els aprenentatges hem analitzat posteriorment com les economies de reciprocitat i les monedes locals poden i volen treballar per la promoció del desenvolupament local, l'intercanvi entre iguals, l'impuls de l'economia real (i realment necessària) i la noció de comunitat.

Hem vist com hem d'incorporar, i algunes pràctiques ja ho estan fent, conceptes com el do en l'intercanvi, donar-rebre-retornar, recuperar conceptes que ens poden semblar antics però que són ben actuals tot i que hagin estat llargament oblidats. Mauss (1924) defensava que les societats havien 'progressat' en la mesura en què elles, els seus subgrups i els individus que les conformen havien sabut establir les seves relacions,

donar, rebre, i, en darrer lloc, retornar. Afirmava, a més, que *«És necessari que hi hagi més bona fe, més sensibilitat, més generositat en els contractes de lloguer de serveis i immobles, de venda de productes de primera necessitat. I sens dubte s'haurà de trobar la manera de limitar els fruits de l'especulació i la usura»*.

Algunes de les tesis de Mauss foren continuades per Polanyi (1944), el qual afirmava que la mercantilització a la qual ens empenyien les societats de mercat aconseguia que les relacions socials es fonamentessin en un únic intercanvi monetari. Més enllà, Polanyi, en el seu estudi sobre l'ascens del liberalisme, argüia que a diferència de les mercaderies tradicionals, la terra, la mà d'obra i els propis diners no estaven concebudes per la seva venda en el mercat (D'Alisa, Demaria i Kallis, 2015).

Per tant, hem de saber trobar la manera de crear vincles solidaris entre nosaltres, desmercantilitzar les nostres relacions, generar intercanvis justos, actuar en lògica comunitària, tenir en consideració els interessos de totes les parts en les nostres interaccions econòmiques.

Segons Garcia Jané i Suriñach (2019), hem de transitar cap a un model de desenvolupament local que contingui les 4 característiques següents:

- És comunitari: la pròpia comunitat, segons les prioritats que es marqui i els instruments que decideixi emprar, és qui desenvolupa, no és subjecte passiu de desenvolupament.
- És integral: va molt més enllà de la riquesa monetària, generant també vincles, cures, etc.
- És endogen: utilitza recursos propis del territori.
- És autocentral: les necessitats locals es satisfan amb recursos locals.

Complementàriament, Acosta (2013) ens indica que és necessari fomentar unitats de producció autogestionades, associatives, cooperatives o comunitàries, i que, a tal efecte, hem d'enfortir els espais comunitaris. Ens diu, també, que atesa la tendència natural en l'ésser humà a la cooperació i l'assistència mútua, hem de recuperar aquests valors i potenciar les institucions que es basin en la reciprocitat i la solidaritat.

Tenint clar que aquests són els objectius a assolir, la possibilitat de disposar d'una moneda pròpia sembla una bona idea a l'hora de caminar cap aquest model de desenvolupament.

Les monedes nacionals no prenen en consideració les necessitats de cada territori. Lietaer, Kennedy i Rogers (2015) ens adverteixen que l'homogeneïtzació monetària global fou impulsada principalment pel poder i el control centralitzat, més que per motius d'eficiència econòmica, fet que ha suposat una pèrdua en els graus de llibertat en l'àmbit local i regional. Davant d'aquesta situació injusta, defensen l'existència de múltiples evidències històriques sobre l'eficàcia de les monedes regionals.

Necessitem, doncs, crear una xarxa alternativa, complementària, de monedes locals, socials, comunitàries; i impulsar la ja existent. Capgirant la monocultura de la moneda única global creada pels bancs a partir del deute, plantegem la pluralitat monetària, on mitjans diferents puguin coexistir.

Seguint la New Economics Foundation: *persones diferents necessiten tipus diferents de diners, que es comportin de maneres diferents i que es basin en el valor d'actius diferents. També necessitem tipus diferents de diners per a aspectes diferents de les nostres vides*. (Boyle i Simms citats a Estela i Boixader, 2019)

És a dir, necessitem un instrument financer, els diners en aquest cas, que s'adaptin a les nostres necessitats segons allò que perseguim amb aquell intercanvi. És obvi, doncs, que la pròpia comunitat serà la qui millor podrà respondre al disseny d'aquesta eina d'acord amb les possibilitats del territori.

Hem d'impulsar, doncs, el treball des de l'àmbit local per a la plena sobirania dels territoris, fugint de les dependències tòxiques que genera el sistema econòmic (financer) mundial en l'actualitat. Com sabem, la globalització ha propiciat que el món es faci cada cop més petit, i amb la plena llibertat de circulació que té el capital, la cerca del màxim benefici du a processos de deslocalització, que tant afecten els nostres pobles i viles quan ocorren, enduent-se empreses i llocs de treball cap a zones amb una major taxa de benefici.

Els diners d'una regió poden retenir-se i reinvertir-se en aquesta mitjançant un sistema d'incentius i de desincentius, més enllà de l'impuls que vingui per la idea de comunitat i el suport mutu. Els incentius inclouen ajudes a empreses i particulars, mitjançant la circulació local de la riquesa i el ple aprofitament dels recursos del territori. Els desincentius abasten des de taxes aplicades a la conversió de moneda local a nacional fins a penalitzacions a l'acaparament per tal d'estimular la circulació de la moneda.

El propi Latouche, a qui hem citat sovint en la secció sobre el decreixement, ens convidava a *reapropiar-nos progressivament dels diners i establir, així, una autèntica política monetària local, que propiciï que els fluxos monetaris es quedin a la regió i que es pugui tenir autonomia de finançament per al desenvolupament de projectes locals.* (Latouche i Harpagès, 2010)

Una moneda pròpia pot esdevenir, doncs, un instrument de transformació, una eina que ens ajudi a canviar les formes de relacionar-nos, un element que afavoreixi el suport mutu i l'enfortiment dels béns comuns. Com diu Miró (2018) cal transitar de la ciutat lucrativa a la ciutat cooperativa, i creiem que les monedes comunitàries poden ser un factor rellevant en la configuració d'aquest nou model, d'aquest ecosistema socioeconòmic plural i solidari.

6. Interseccions amb l'economia feminista

La producció és la interacció de l'home i de la naturalesa; si aquest procés ha de ser organitzat mitjançant un mecanisme regulador de bescanvi i de canvi, llavors cal que l'home i la natura entrin en la seva òrbita, és a dir, que siguin sotmesos a l'oferta i a la demanda i tractats com mercaderies, com a béns produïts per a la venda.

Al llarg de l'estudi han anat apareixent aportacions i mencions a l'economia feminista. És hora ara d'abordar específicament les interseccions entre el nostre àmbit d'estudi i aquesta línia d'anàlisi econòmica.

Comencem amb el propi posicionament ideològic, que queda palès quan les economistes afirmen clarament que el seu és un feminisme anticapitalista (Fraser, Bhattacharya i Arruzza, 2019), fet que comparteixen, com hem vist, amb els postulats de la teoria del decreixement.

Més enllà, defensen una concepció sistèmica del capitalisme, posant de manifest que no és tan sols un sistema econòmic, sinó que ha esdevingut un ordre social institucionalitzat que també abasta les relacions i pràctiques aparentment «no econòmiques» que sostenen l'economia oficial (Fraser *et al*, 2019). Un dels aprenentatges més significatius que ens ha ensenyat l'economia feminista és que no només allò mercantil és econòmic (Sonia Ruiz Garcia, 2018). És a dir, hem d'encabir dins de l'anàlisi totes les tasques de reproducció social necessàries per al sosteniment del sistema capitalista, el qual fomenta la invisibilització d'aquestes tasques, les menysprea i no els hi atorga cap valor econòmic. Més enllà, com hem vist en l'anàlisi de les economies de reciprocitat, hem d'apostar per una desmercantilització de les nostres relacions, impulsant vincles relacionals solidaris.

En aquest sentit, Amaia Pérez Orozco (2014) la denomina crisi de reproducció social, atesa la creixent dificultat per a que puguem assolir unes condicions que ens facin possible satisfer les nostres expectatives materials, afectives i relacionals. L'augment generalitzat de la precarietat vital, la proliferació de situacions d'exclusió i la multiplicació de desigualtats socials són els tres processos, vinculats entre ells mateixos, que caracteritzen la crisi de reproducció social., segons l'autora. Precarietat vital com un element que va molt més enllà de la laboral, que afecta moltes circumstàncies de la nostra vida, pendents de fils que no controlem, i que ens genera inseguretat en l'accés als recursos per dur una vida digna. Mentre la precarietat laboral serà més o menys important segons el grau de construcció de la nostra identitat que giri al voltant de la feina i el consum, la precarietat vital ens aborda en totes les facetes de la nostra vida.

Així, Amaia Pérez Orozco (2014) aposta per *subvertir la producció*, tot incorporant els aprenentatges de l'ecologisme social i els feminismes: en primer lloc, la finitud del planeta, el fet que el sistema econòmic és un subsistema, atès que s'engloba en un sistema més gran, diguem-li planeta, diguem-li vida. Hem de transformar la idea de recursos (naturals) a la nostra lliure disposició amb l'únic objectiu de servir-nos per a la nostra producció i caminar cap a un reconeixement de l'ecodependència de la vida humana, del reconeixement de la riquesa que hi ha en el conjunt de vida del planeta.

La sobreexplotació de recursos i la no sostenibilitat d'aquest sistema depredador que hem descrit en la segona secció de l'estudi, ens du a coincidir plenament amb Amaia Pérez Orozco (2014) quan denuncia la profunda desigualtat intergeneracional, ja que estem restant planeta disponible a les futures generacions, i també intrageneracional, atesa l'explotació desigual i injusta de recursos entre unes parts del món i altres.

Davant d'aquesta crisi de sostenibilitat ambiental, Yayo Herrero, Pérez Orozco, Carrasco i altres investigadores i activistes del moviment ecologista i feminista enumeren una sèrie d'elements a implementar que coincideixen amb aquells que hem trobat en els postulats del decreixement: reducció del consum

energètic i de matèries primeres, reconfiguració del sistema de producció, distribució i comercialització, cura i defensa del territori (Mansilla, Grenzner i Alberich, 2014).

En segon lloc, pel que fa a les aportacions dels feminismes en la subversió de la producció, cal partir de la base de la invisibilització de les tasques de reproducció que ja hem esmentat. Així, la producció ha de dependre de la reproducció, i no a l'inrevés.

Visibilitzem, doncs, i valoritzem aquestes tasques, per evitar situacions absurdes com la que ens planteja Jean Gadrey (Latouche, 2011): «El fet que el PIB inclogui una partida de treballs (domèstics) principalment masculins i no de tots els treballs massivament femenins és una pura discriminació maquillada. Qui cultiva patates al seu hort contribueix al PIB, no qui les cou a la seva cuina!».

A mode de síntesi, podem afirmar que el conjunt de reivindicacions que provenen de l'economia feminista conflueixen en una demanda, compartida amb el decreixement i les economies de reciprocitat, de reorganització massiva de la relació de producció i reproducció; de formes d'organització social que prioritzin la vida i les connexions socials de les persones per damunt de la producció de beneficis (Fraser et al, 2019). O el que és el mateix, l'aposta directa contra la producció és coincident entre les reivindicacions feministes, el decreixement i les economies de reciprocitat, així com també amb l'ecologisme (Amaia Pérez Orozco, 2014).

El feminisme reclama posar el sosteniment de la vida al centre de les polítiques econòmiques i socials (Mansilla *et al*, 2014; Muñoz i Fernández, 2017; Amaia Pérez Orozco, 2014). Com hem vist anteriorment, això implicaria, en l'àmbit laboral, la reducció generalitzada de la jornada, amb l'objectiu de treballar menys hores per poder gaudir amb plenitud de la resta d'àmbits de la vida. En l'àmbit socioeconòmic, implicaria un repartiment efectiu i equitatiu de tots els treballs (productiu, reproductiu i de cura, comunitari, etc.) així com l'accés a serveis públics d'atenció i cura a persones.

Incidint en la referència a l'àmbit laboral, Amaia Pérez Orozco (2014) gira la truita i afirma que no volem reduir la jornada laboral per produir el mateix treballant menys hores, sinó que, si realment posem la vida al centre, les tasques no mercantils que seran nuclears, les del sosteniment de la vida –la pròpia vida–, no ens deixaran més temps disponible per al treball en el mercat.

Com hem vist en la tercera secció, viure bé no és sinònim de consumir cada cop més, ni això ens augmenta els nivells de felicitat; per tant, hem de fugir de les lògiques d'acumulació pròpies del capitalisme. Intercanvi, reciprocitat, solidaritat, suport mutu, valors que hem repassat en la quarta secció i que s'han d'imposar per davant de la producció.

En el següent quadre podem veure la comparativa entre decreixement, ecologisme social i feminisme segons la perspectiva crítica d'Amaia Pérez Orozco (2014):

	Decrecimiento	Ecologismo social	Feminismo
Qué vida	Mejor con menos (reducción del consumo mercantil)	Ecodependencia	Interdependencia y vulnerabilidad (crítica a la autosuficiencia masculinizada)
Cómo	Decrecer las esferas de mercado (capitalista)	Austeridad y redistribución Con los flujos materiales y energéticos realmente disponibles	Responsabilidad colectiva en la sostenibilidad de la vida

Font: Amaia Pérez Orozco 2014

Són diverses les interseccions entre l'economia de les cures i la comunitat, un factor que creiem d'especial rellevància, com s'ha vist durant l'estudi, per a la configuració del model que defensem en aquestes pàgines. Així, Amaia Pérez Orozco (2014), ens palesa que les cures mostren la realitat d'interdependència que regula les nostres vides, i que l'única manera d'afrontar la vulnerabilitat és junt a altres persones, és a dir, en comunitat.

En aquest sentit, hem de plantejar-nos com gestionem aquesta interdependència, per tal d'operar amb criteris de reciprocitat i no d'explotació i desigualtat. Una possible via de solució, és la que diu que cal visibilitzar tots aquests intercanvis, és a dir, posar damunt de la taula tots els fluxos d'intercanvi i debatre els termes en què aquests tenen lloc i com es reparteixen (Amaia Pérez Orozco 2014).

Seguint el postulat feminista que «allò personal és polític», hem de traure a la palestra les relacions intra-llar; hem de fer-les sortir de l'àmbit personal, entès com allò privat que hem de gestionar de portes endins. Hem de democratitzar les llars. Per assolir aquest objectiu, Amaia Pérez Orozco (2014) proposa tres camins:

- 1) Construir relacions d'horitzontalitat intra-llar. S'han d'acabar els privilegis associats a la masculinitat, s'han de repartir equitativament les tasques; la responsabilitat de les cures, de gaudir realment d'unes condicions que possibilitin la vida, ha de ser compartida de forma real, ha de ser col·lectiva.
- 2) Expandir la realitat de llars diverses: qüestionem-nos la família nuclear i les seves variants; construïm «la família que escull» d'una forma efectiva i fem que assumeixi tasques i esdevingui una xarxa real de suport.
- 3) Treure de les llars bona part de les activitats que s'hi realitzen: compartim-les, fem que siguin repartides entre el conjunt social, que sigui tasca comuna cuidar-nos, responsabilitzar-nos de la resta de nosaltres.

No podíem acabar la secció amb les interseccions amb el feminisme sense mencionar Silvia Federici, la qual afirma sobre les noves iniciatives sorgides en el si de l'economia solidària i àmbits propers que són «*tot un món de noves relacions socials que es basen en el principi de compartir en comú*» (citada a Miró, 2018). Tant sigui com a resposta davant la precarietat imposada pel capitalisme com per la defensa d'un model radicalment alternatiu, estan apareixent nous espais comuns que hem de valorar i donar-los-hi la importància que mereixen, com les monedes locals, els bancs del temps o el troc (juntament a d'altres com les cooperatives d'aliments, els horts urbans o les llicències compartides).

Així, Federici reivindica l'aportació mundial de les dones a la creació i manteniment dels bens comuns (Miró 2018). L'economista marxista italiana posa de manifest el valor d'iniciatives de posada en comú dels recursos, com les *tontines*, una modalitat de banca popular basada en el suport mutu i la confiança en la comunitat que està arrelant a les ciutats catalanes i europees de la mà de les companyes que arriben d'altres continents. A casa nostra les coneixem com «comunitats autofinançades»; alternatives financeres creades des de la lògica del comú amb la voluntat d'impulsar l'economia local a través de projectes empresarials de persones generalment excloses del sistema financer tradicional. Empoderament comunitari, economia local, lògiques de reciprocitat i creació d'instruments financers. Més elements de confluència, doncs, entre l'economia feminista i el nostre àmbit d'estudi.

7. Propostes de polítiques públiques

Les institucions encarnen les significacions i els projectes humans; no podem fer efectiva la llibertat que desitgem tret que comprenquem el que significa veritablement la llibertat en una societat complexa.

[...] Les classes benestants gaudeixen de la llibertat que els proporciona l'oci en seguretat i, en conseqüència, s'interessen lògicament menys per estendre la llibertat que aquelles altres classes, que, per no tenir mitjans, s'han d'accontentar amb un mínim de llibertat. Això es manifesta clarament des del moment en què sorgeix la idea segons la qual, mitjançant impositcions, podrien estar més equitativament repartides les rendes, les distraccions i la seguretat. Tot i que les restriccions s'apliquin a tots, els privilegiats tenen la tendència a rebre-les pitjor, com si únicament fossin dirigides contra ells. Parlen d'esclavitud quan, en realitat, del que es tracta és d'estendre a tota la població la llibertat adquirida de la qual només ells gaudeixen.

No volíem finalitzar l'estudi sense realitzar alguna menció als eixos que haurien de guiar les polítiques públiques a aplicar en matèria socioeconòmica per tal d'enfortir les línies d'actuació que hem anat apuntant en les anteriors seccions.

Amb el benentès que el rol central l'ocupa i l'ha de desenvolupar la comunitat, creiem que es pot dur a terme des de l'àmbit públic institucional una tasca d'impuls, consolidació, acompanyament i facilitació de les iniciatives que sorgeixin des de la primera.

Així, apuntarem tot un seguit d'àmbits on hi ha marge per a la (co)creació de polítiques públiques:

- Intercooperació empresarial

La mancomunació de recursos, l'intercanvi entre empreses, la cerca del benefici col·lectiu, la mirada a llarg termini, la responsabilitat col·lectiva sobre el territori on opera el teixit empresarial són àmbits que podem promoure des de la funció pública i que comptaran de ben segur amb l'aliança de part del sector empresarial.

- Lideratges col·lectius

Fugim de l'*homo economicus*, del format BBMAH (Blanc, Burgès, Mascle, Adult i Heterosexual), del que tot ho sap i que ningú necessita. Deixem enrere figures referents, personatges mitificats. Posem en primera plana la saviesa col·lectiva, la necessitat de comptar amb tot el conjunt de la comunitat per poder decidir sobre el sistema econòmic i els factors que afecten la manera com podem viure les nostres vides.

- Democratització, presa de decisions participativa

Impulsem l'horitzontalitat, la transparència, apostem per la democràcia directa, realitzem processos participatius reals, empoderem-nos, siguem sobiranes.

- Desenvolupament comunitari

Des de la comunitat i per a la comunitat, aquest és el tipus de desenvolupament local que hem de promoure. Enfortim vincles relacionals, creem espais de coneixement mutu, generem projectes intergeneracionals, tinguem visió estratègica, impulsem desenvolupament autocentrat.

- Espais de trobada

Hem de recuperar l'espai, tornar a l'àgora, al fòrum, als llocs públics. Fem nostres, de nou, paraules d'Amaia Pérez Orozco (2014) quan es pregunta on hem de construir *«aquesta economia de xarxes, si la ciutat que habitem fomenta l'escissió públic/privat-domèstic i ens reclou en cases particulars de format castell fortificat en les que és una odissea gestionar allò quotidià de forma més col·lectiva?»*

Repensem, doncs, l'urbanisme que ens acull; apropiem-nos de l'espai, subvertim el model d'habitatge, reclamem els carrers i les places com a espais vitals on desenvolupar-nos.

- Fórmules basades en la reciprocitat i el suport mutu.

Reconeguem i posem en valor aquelles pràctiques que donen resposta a necessitats fugint de relacions mercantilitzades, que són solidàries, que són generoses, que busquen el bé comú, que incorporen les necessitats de l'altra com si fossin pròpies.

- Sectors estratègics

Prohibim l'operació de certes entitats amb ànim de lucre en alguns àmbits del «buen vivir». Si defensem la centralitat d'alguns factors en el nostre model de societat, no podem permetre que les lògiques del benefici els perverteixin. Hem de preservar-ne la seva importància responsabilitzant-nos col·lectivament de la seva execució. Aquest element podria incloure la nacionalització d'algunes esferes econòmiques que considerem d'importància estratègica.

- Monedes comunitàries

Impuls al comerç local, increment del consum de proximitat, atenció a col·lectius en risc d'exclusió, promoció del transport públic, foment de l'ocupabilitat local, millora de les relacions veïnals, suport al teixit associatiu. Seguint Corrons (2018), molts són els àmbits en què una moneda pròpia pot esdevenir una eina útil per a l'assoliment dels objectius de desenvolupament local. A l'annex hi incloem la Figura «Impacte en el desenvolupament local» de l'estudi sobre monedes complementàries de Corrons.

8. Conclusions

L'economia serà decreixentista, feminista i ecologista o no serà. Hem vist en les pàgines anteriors la imperiosa necessitat d'incorporar els postulats que arriben des d'aquests corrents en el model socioeconòmic que regeix les nostres vides. Si no ho fem, la crisi de reproducció social s'aguditzarà i viurem vides cada cop més precàries, i la pròpia espècie estarà (encara més) en perill degut a la crisi climàtica que ha provocat l'acció humana.

Suport mutu, comunitat, solidaritat, consum conscient, reciprocitat, desenvolupament autocentrat, empoderament ciutadà, béns comuns; conceptes que hem anat desgranant durant l'estudi i que apostem per a que siguin eix vertebrador del sistema econòmic. Hem de construir relacions econòmiques més igualitàries, hem de fomentar intercanvis justos, hem de generar vincles solidaris en la resolució col·lectiva de les nostres necessitats, hem d'impulsar la comunitat.

Molts són els canvis a implementar. Començant per la necessària descolonització del nostre imaginari, impregnat de les lògiques capitalistes d'acumulació, de la vinculació entre riquesa i benestar, basat en un individualisme que ens aïlla. Trobem-nos, relacionem-nos, ajuntem-nos, atrevim-nos.

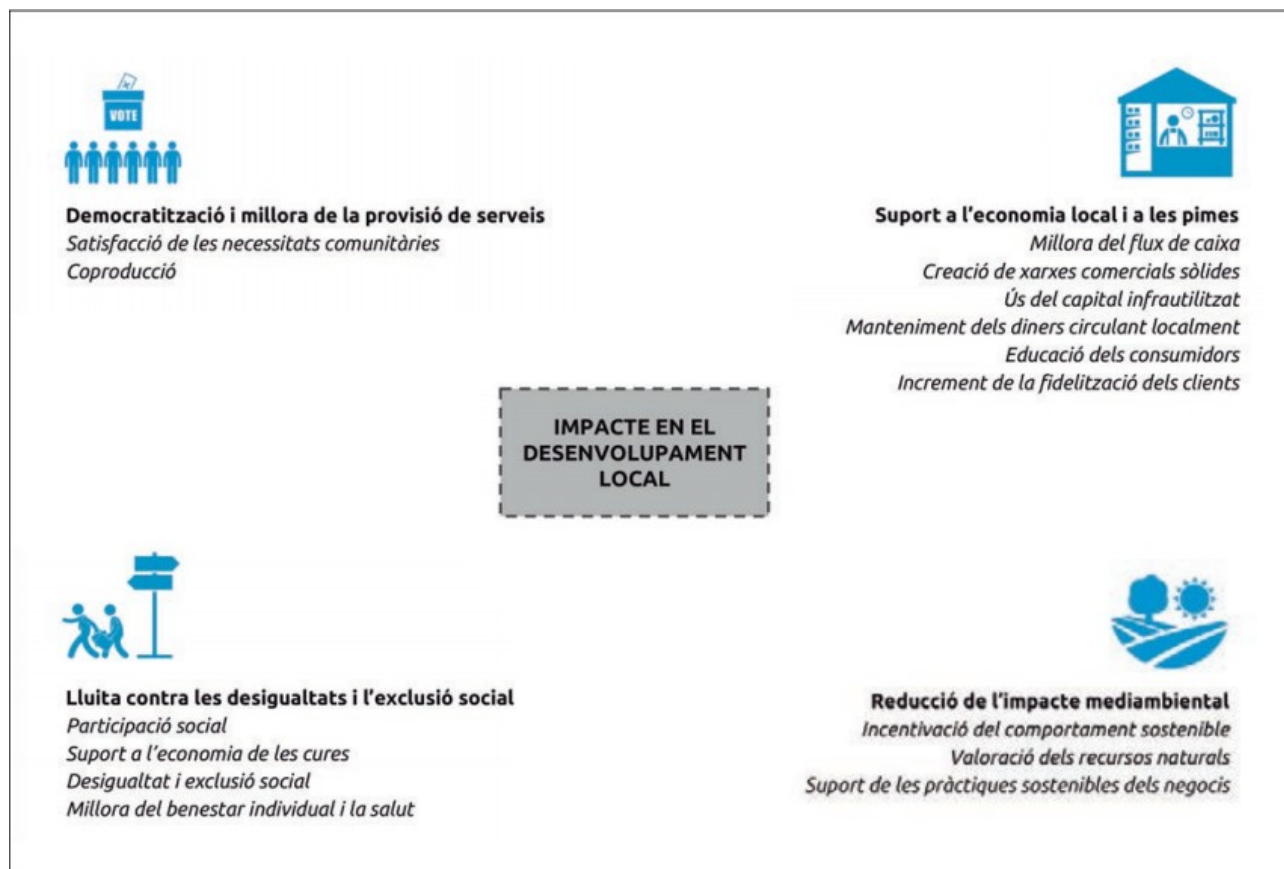
Acabem amb paraules de Gramsci, que en una de les seves cites més cèlebres ens exhortava a:

Instruiu-vos, perquè necessitem tota la nostra intel·ligència.

Mobilitzeu-vos, perquè necessitem tot el nostre entusiasme.

Organitzeu-vos, perquè necessitem tota la nostra força.

Figura 1: Impacte de les monedes complementàries en el desenvolupament local, Font: Corrons 2018

BIBLIOGRAFIA

- Acosta, A. (2013) Otra economía para otra civilización Revista Temas, núm. 75
- Centenera, M. (2018) Zapatillas por aceite: los argentinos resucitan los clubes del trueque nacidos con el corralito. *El País* https://elpais.com/internacional/2018/10/09/argentina/1539095682_102008.html [consultat l'11 de juny de 2019]
- Corrons, A. (2018) Monedes complementàries com a eina de desenvolupament local. Ed. Àrea Metropolitana de Barcelona
- D'Alisa, G., Demaria F., i Kallis, G. (2015). Decrecimiento. Vocabulario para una nueva era. Ed. Icaria
- Dalmau, M; Miró, I. (2010). Les cooperatives obreres de Sants: autogestió proletària en un barri de Barcelona (1887-1939). Ed. La Ciutat Invisible
- Estela, O. i Boixader, J. (2019). Nexa 38 Ed. Federació de Cooperatives de Treball
- Fraser, N., Bhattacharya T., Arruzza, C. (2019). Feminisme per al 99% Ed. Tigre de paper
- Garcia Jané, J. i Suriñach Padilla, R. (2019). Guia del mercat social Ed. Diputació de Barcelona. Sèrie Economia i Treball, 7.
- Klein, N. (2018). Decir no no basta. Contra las nuevas políticas del shock por el mundo que queremos Ed. Paidós
- Latouche, S. (2011). En defensa del decreixement Ed. Tres i Quatre
- Latouche, S. i Harpagès, D. (2010). L'hora del decreixement Ed. Octaedro
- Lietaer, B., Kennedy M., i Rogers, J. (2015). Els diners de la gent. Monedes locals i sobirania econòmica. Ed. Icaria
- Malinowski, B. (1922) Els argonautes del Pacífic Occidental (2 volums) Ed 62 / Diputació de Barcelona
- Mansilla, E., Grenzner, Joana G.; Sílvia Alberich (2014). Femení plural. Les dones a l'economia cooperativa Diputació de Barcelona
- Martín Belmonte *et al* (2019). Monedes socials i complementàries. Estudi encarregat per l'Ajuntament de Barcelona. Disponible a https://ajuntament.barcelona.cat/omic/sites/default/files/arxiu/moneda_bx.pdf (accés juny 2019)
- Mauss, M. (1924) Ensayo sobre el don. Forma y función del intercambio en las sociedades arcaicas. Ed. Katz
- Meadows, D., Meadows, D., Randers, J. (1972). The limits to Growth. A report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind, Ed. Universe Books
- Miró, I. (2018) Ciutats cooperatives. Esbossos d'una altra economia urbana. Ed. Icaria
- Molina, J. L. (2005). Reciprocidad hoy: la red de las unidades domésticas y servicios públicos en dos colectivos en Vic (Barcelona)", a J. I. Porras i V. Espinoza (editors) Redes. Universidad Bolivariana-Instituto de Estudios Avanzados de la Universidad de Santiago
- Muñoz, A. i Fernández, A. (2017). Nexa 40 Ed. Federació de Cooperatives de Treball

Naiz (2018) El eusko es la moneda local más utilizada en Europa *Naiz* <https://www.naiz.eus/eu/actualidad/noticia/20181027/el-eusko-es-la-moneda-local-mas-utilizada-en-europa> [consultat el 3 de juny de 2019]

Narotzky, S. (2001). El afecto y el trabajo: la nueva economía, entre la reciprocidad y el capital social. Ed. Archipiélago, núm. 48

Narotzky, S. (2002). Reivindicación de la ambivalencia teórica: la reciprocidad como concepto clave. Revista Endoxa. Series Filosóficas, núm. 15

Pérez Orozco, A. (2014). Subversión feminista de la economía. Aportes para un debate sobre el conflicto capital-vida. Ed. Traficantes de Sueños

Polanyi, K. (1944) La gran transformació. Crítica del liberalisme econòmic. Ed Virus

Reuters (2019) En Argentina recurren al trueque para lidiar con crisis financiera. *El Tiempo* <https://www.eltiempo.com/mundo/latinoamerica/asi-funcionan-los-trueques-en-argentina-para-lidiar-con-la-crisis-financiera-237292> [consultat l'11 de juny de 2019]

Ruiz Garcia, S. (2018). Nexes 42 Ed. Federació de Cooperatives de Treball

Vivas, E. I Ràfols, R. (Institut de Govern i Polítiques Públiques de la UAB) (2009). Guia de xarxes d'intercanvi solidari. Ed. Ajuntament de Barcelona

Enllaços

<https://xarxaintercanvidenoubarris.blogspot.com>

<https://ecoxarxavallesoccidental.wordpress.com/>

<http://intercanvis.net/Xaingra>